

Р ЗАДНІПРЯНСЬКИЙ

6224 укр

УКРАЇНОРІЛЬСЬКИЙ
ТА УКРАЇНСЬКИЙ
КОБЗАР

1 9 4 7

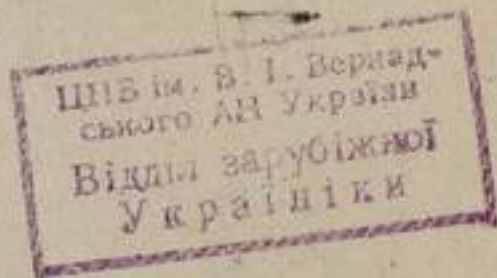
6224 УКР

Л. Гузар

Р. Задніпрянський

У К Р А Ї Н О Ф І Л Ь С Ь К И Й   Т А   У К Р А Ї Н С Ь К И Й

" К О Б З А Р "

І 9 4 7

Література і Критика

70 000

91

ЦНБ ім. Вернадського
АН УРСР

Акт 199 6

№ 231/СН-13

В І Д В И Д А В Н И Ц Т В А .

Даючи українському читачеві цю розвідку знаємо, що вона своїм некомпромісовим становищем викличе палкі заперечення.

Творчість Шевченка так глибоко заторкує сство української нації, ставить такі імперативні вимоги до пізнання і здійснювання Української правди, що ні один українець не може обминути Кобзаря, майже так як не можна обійти своє сумління.

Не могли і не можуть ігнорувати Кобзаря вороги української нації та ті українці що пішли до ворогів у духовий полон, -тому вони заходились коло фальшовання Кобзаря прикриваючись любовю до України і тим що

"просвітити, кажуть, хочуть
материні очі свременними огнями,
повісти за віком"

Робота ворогів, перевертнів і українських фарисеїв дала свої наслідки: багатьох із них пропихають на український пантеон у число "славних, незабутніх" і вчиняють крик, коли їх хтось зачепить мовляв, це зневага "великих" українців.

II

Як за часів Шевченка, так і тепер, так завжди треба змагатись за українську правду і не лякатись луди фальшивих традицій та фальшивників традицій.

Ніхто так як сам Шевченко не виступав так гостро проти неправди у схоплюванні духу нації а разом з тим ніхто так як він не відчував так пророчим способом органічний зв'язок минулого з його живою славлю і майбутнього.

Розвалювання параванів неправди, якими підступно або нерозумно заслонюється Шевченкове слово, все стоїть на черзі дня, бо в нашого загалу все ще сильні нахили до дезертирства від національної правди. Потрібно це робити ясно, хай навіть і драстично.

Можна не погоджуватись, наприклад, з подекуди єдиноким наświetленням "Історії Русов", але при таксму драстичному наświetленні виразнійше виступає роля Т. Шевченка у формуванні національного ідеалу.

УКРАІНОФІЛЬСЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ "КОБЗАР".

Історія світового мистецтва знає безліч випадків, коли дослідники несподівано відкривали під більш чим пересічним, а то часто й нездарним малюнком — розкішні старовинні фрески або чудовий малюнок геніяльного майстра. Несамохіть, само насувається питання: що змусило людей знехтувати мистецьким твором і вмістити на його місці працю значно слабійшу?

Очевидно, лише одно можемо припустити — що розуміння мистецтва, мистецький смак нащадків був значно нижчий за мистецький рівень маляра, якого твір зник під верствою фарб, наложених слабшим майстром. Більше того, той пересічний на наш погляд маляр, що замалював шедевр мистецтва не лише "не відав, що творив", але з певністю був переконаний,

глибоко вірив у те, що саме його праця є більш вартісна, більш правильна.

Наведений приклад, тому, що мова йде про малярство, яке послуговується цілком "матеріальним" матеріалом, краще підкреслює істоту того явища, з яким ми зустрічаємося і в літературі.

Ми знаємо, що не один з великих письменників був майже призабутий і щойно потім його "відкривали". Це є лише на перший погляд явище іншого порядку, а в дійсності це є цілком аналогічне явище і причини його є майже тотожні.

Великий письменник "не має успіху" майже завжди тоді, коли його не розуміють, цеб-то, коли його творчість розуміють фальшиво. Щойно тоді, коли, нарешті, починають розуміти справжні ідеї творів генія літератури - приходить і його слава. Це саме буває з композиторами: композитор | пригадай Вагнера, Брамса, Россіні | виступав зі своїм твором, знав-

ці музики його часу оцінюють твір негативно, а нащадки - захоплюються творчістю відкинутого композитора. Деколи трапляється й інакше. Письменник відразу здобуває популярність і навіть наслідувачів. Минає багато літ і ось раптом, починає виявлятися, що захоплювалися у такого письменника або тими "вартостями", котрі не були жадними вартостями, а далі виявляється, що тих "вартостей" непевних взагалі не було в творчості генія, зате були там справжні вартости, які щойно починають відкривати. Так, лише після дбайливої праці над відчищенням від всього наносного, виявляється справжня мистецька творчість великого майстра.

У подібних випадках може нам з'ясувати таке "сфальшовання" творчості [часто-несвідоме] т.зв. "автоморффізм відчужань".

Не лише старовинні греки творили своїх богів по власному зразку, наділяючи їх власними прикметами, пересічна людина завжди намагається так зробити, бо це впливає з того автоморффізму відчужань.

Беликий філософ - Спенсер так зясовує нам автоморфізм відчувань: "в зносінах з людьми ми уявляємо собі їх думки й почування в формі власних думок і почувань. Але уявляючи їх таким чином, ми складаємо собі уявлення про чужі думки й почування або напів фальшиве, або зовсім несправедливе. Уявлення, яке утворює собі один про другого неминуче відповідає характерові його власного інтелекту, його власної вдачі, воно буває а в т о м о р ф і ч н е .

Автоморфічне уявлення тим далі стоїть від дійсности, що більше відрізняється інтелект особи, яка складає осуд, від інтелекту особи, про яку складають осуд.

Коли ми тепер звернемо свої думки до Шевченкового "Кобзаря" та пригадаємо собі все суггероване нам коментаторами, критиками й літературознавцями то побачимо, що у випадку з "Кобзарем" більше, ніж у якому іншому випадкові, слід брати під увагу автоморфізм відчувань і навіть де-що більше, ніж автоморфізм.

Шевченко безперечно надзвичайно ріжнився своїми поглядами, як від своїх сучасників—"любезних земляків", так і від наступних поколінь, а, однак, він користався надзвичайною популярністю. Очевидно, ряд сучасників і нащадків щиро бачили в ньому тільки те, що відповідало їхньому власному "я", але безперечно були і такі, котрі уміли помітити й ряд таких ідей, з котрими вони пізніше не хотіли погодитися. Ці останні мусіли природньо зареагувати на появу "Кобзаря" або — спробою "зліквідувати" вплив Шевченка, знецінити його, або, коли уважали, що доконати таке їм не вдасться — пробувати свідомо "сфальшувати" ідеї пропаговані поетом |одні ідеї — замовчати, інші ідеї — замінити потрібними їм за допомогою "коментування"|, се б то створити інший, фальшивий образ поета та його думок.

Без жадного сумніву, ми побачимо далі, що на повстання фальшованого "Кобзаря" то мали вплив всі три моменти. Нам на це можуть зауважити, що й наші "пояснення" чи спроба

"відреставрування" справжнього "Кобзаря" буде рівно ж суб'єктивне, але ми на це відповідаємо: 1 | ми будемо намагатися збагнути справжні ідеї Шевченка за допомогою як найбільш сумлінної аналізи тексту творів і 2 | навіть, коли якесь наше твердження і буде мати малий відсоток суб'єктивізму - то вже тому, що це буде зовсім і н ш и й суб'єктивізм, він таки допоможе пізнати справжнього Шевченка - поета та ідеї його "Кобзаря".

Ми назвали свою розвідку: "Українофільський та український "Кобзар", а тому кінцевим є на початку з'ясувати, кого ми зовемо українофілами.

На нашу думку ті старі громадські діячі, вчені чи письменники, що себе звали "українофілами", були | свідомо чи ні | ближчі правди і більш логічні, виявили більше самокритики, ніж це нам могло би здаватися. Що таке "українофіл"? Це | як і "гелленофіл", "юдофіл" і т.д. | не я член даної національної спільноти - у нашому випадкові, не

член української нації, а лише "прихильник" українського народу чи його стремлень або й культури. Сам він зв'язаний з іншим народом, але із запалом допомагає, працює чи навіть бореться за здійснення певних постулатів українських. Це, як сказав Франко, на адресу Драгоманова "gente-Ruthenus, natione-Russus".

Засадничо, не має значіння чи такий українофіл у своєму "фільстві" посувається лише до підтримки ідеї народньої школи і книжечок "для народа" чи навіть бореться за "університет і всебічно розвинену літературу". Рішальним, однак, є для відмежування українофіла від українця те, чи дана особа у всіх випадках без винятку почуває себе тільки українцем і керується в своїх чинах, симпатіях та антипатіях лише інтересами української нації, чи також не порвала ще усіх ниток з якоюсь іншою спільнотою і тому, роблячи той, чи інший крок, мусить погоджувати в серці дане почування з інтересами і почуваннями тої спільноти, мусить підшукувати аргументи, які усправедливлюють перед її власним сумлінням кожне таке потягнення, а дуже часто навіть працює в

інтересі більш близької їй — нам чужої [політичної чи культурної] спільноти, може сама собі в тому не признаючися.

Звичайно в істоті речі всеж це означення не є правильне, бо "українофілом" повинен би зватися не українець з походження; а українець з походження, навіть ренегат, таки "москвофілом". Вживаючи слово "українофіл" ми так би мовити з одного боку "осолоджуємо пігулку", а з другого — йдемо за "традицією": духовні батьки ближчого до "українства" крила москвофілів [політичних, а по часті і культурних] самі себе свого часу назвали "українофілами".

Коли ми так розуміємо термін "українофільства", то очевидно можемо дуже багато сучасників своїх — українців уважати за людей в істоті речі "російської", "совітської" і т.п. нації, але української народности, українського походження. Самозрозуміло, політично-соціяльні погляди в даному випадкові не мають жадного значіння: можуть бути українофілами і монархістами і буржуазні демократи і соціялісти, чи комуністи.

На наш великий жаль більшість представників українського

руху, а серед них і тих, що працюють на культурному полі, належить до числа таких українців; Донцов назвав їх в одній зі своїх брошур [в р. 1913] "модерними москвофілами".

Всі вони разом [свідомо і не свідомо] попрацювали над тим, щоб створити фальшивий образ Шевченка і сугерувати масам, що "Кобзар" пропагує саме ті ідеї, які є властиві їм самим. Самозрозуміло, цей фальшивий "Кобзар", має так би мовити, досить широкий діяпазон, широку "скалю" політичних переконань від скрайне москвофільських до майже українських в ділянці національній і від "правих", майже монархістичних, до майже комуністичних в ділянці політично-суспільній. Це й зрозуміле - автоморффізм Спенсера вповні нам зясовує цю "широту". Однак тому, що це є все ж "Кобзар" українофільів, отже він має в собі багато спільних моментів і ґрунтовно різниться від справжнього, українського "Кобзаря".

Найбільш москвофільські інтерпретації "Кобзаря" зближуються [як у лівій, так і в правій редакції] зі собою цілком. Ми

почнемо від з'ясування ідей основних "Кобзаря" в кривому дзеркалі українофільства, з вказанням "джерел".

Виразне становище до Шевченка зайняли навіть не українофїли, а виразні представники московської національної ідеї. Вони інтуїтивно чи свідомо дійшли до переконання, що Шевченкові ідеї є абсолютно протилежні тим, котрим вони самі служать, у них тоді ще було досить підстав припускати немов є можливим просто "зліквідувати" Шевченкові твори, як твори "нічого не варті", "народницькі", "провінціяльні", "смішні", "вузько-шовіністичні" і т.д. Тому так і спробували зробити два чоловіки представники того напрямку: В. Белінській і М. Драгоманов.

Сучасник Шевченка, "божок" московського ліберального і поступового суспільства, ідеолог московського імперіялізму та "западнічства" - Белінській, присвятив кілька своїх статей творам Шевченка, які мали на меті за всяку ціну скомпромітувати як поета, та і його твори. Цікавих ми відсилаємо до критичних писань Белінського, а тут обмежимося лише до подання одної, вис-тарчаючої, яскравой цитати з тих його оцінок Шевченка та його

творчости. Ось вона: "Здравий смисл в Шевченке должен відеть осла, дурака і пошлеца, а свєрх тово горькаво п'янїцу, любїтеля горелкі по патріотїзму хахлацкому... Шевченку наслалї на Кавказ салдатом. Мнє не жаль єво: будь я єво судьїой -- я би сдєлал не менше". Ця оцїнка -- не потребує жадних коментарїв.

А тепер познайомимо читача з анальоґїчною спробою "злїквідувати" творця "Кобзаря" як поета, діяча, революціонера і людину -- Михайла Драгоманова. Драгоманів присвятив цїй справї одну з найгрубших своїх праць українською мовою, яка зветься "Шевченко, українофїли і соціалїзм". Далї ми подамо декїлька яскравих цитат -- тверджень Драгоманова, якї рїзнять ся остїльки від поданої цитати з Белїнського, оскїльки це було конєчне з огляду на те, що: Белїнскїй звертався в своїй цитатї до москвинїв, для котрих Шевченко в лїпшому випадковї був порожнім згуком, а Драгоманов -- до українського читача, у котрого вже почав творитися "культ Шевченка" і котрого могла б обурити така форма вислову. Отже, Драгоманов мусїв пробувати прищепити цю ж думку, але для цього треба було форми, яка була б "стравною" для українського читача.

Цим пояснюється, напр., що коротко висловлена Белінським думка немов Шевченка є "ослом і дураком" так сформулована Драгомановим: "Часами аж жалко дивитися, як поет по дитячому не вміє справитися з живими людьми й картинами дійсного життя". Така ж, запевняє Драгоманов, "дитяча безпорадність" характеризувала Шевченка як політика, а це було наслідком того, що, як пише Драгоманов, "Шевченку не доставало не тільки європейської науки, котра б показала йому ясний ідеал державного порядку -- попереду нас, а не позаду, а не доставало навіть і науки про саму козаччину". Щодо мистецької вартости творів Шевченка, то її окреслив Драгоманов та: "стихи, мимоходом кажучи, слабенькі по своїй роботі і нерівній манері не могли і не можуть мати великої сили в наші часи".

Драгоманову ж першому належить твердження немов Шевченко згодом відцурався від більшої частини своїх поглядів на козацтво, державну незалежність і т.д. Це сказано так: "з його національними ідеями сталося те ж саме, що й з державними, то б то він, виступивши перше з виключним українством, потім став його залишати".

Як революціонера, samozрозуміло, Драгоманов також пробував

знецінити Шевченка, ось його слова: "Не можемо погодитися із тим, що б Шевченко був дійсним революціонером, або навіть постійним громадським діячем. Ні для того ні для другого... не було ґрунту ні в думках ні в силах" у Шевченка, а "ясної думки про поступ в історії... не могло бути, бо Шевченко мав за малу освіту, як твердить Драгоманів.

Згадав Драгоманів, як і Белінській, і про кару, пишучи "Тільки ж нам здається, що силу тіві карі, до котрої присудило Шевченка начальство дуже збільшують". Очевидно, не забув зробити з Шевченка Драгоманів ще й ледаря, "Шевченко мало таки прикладав праці, щоб обробити свої писання і мало знав добрі приклади артистичної роботи других... іноді виходять у Шевченка речі, котрі просто противно |гідко| читати всякому чоловіку з літературним образованием |освітою| і з простим смаком".

"Бачимо, які старі й вузькі думки і мрії Шевченка", тому запевняє Драгоманів: "Кобзар" багато в чому в зерно, котре перележало в коморі і не послужило як слід... як було свіже, а тепер

вже мало на віщо й годиться". - "Звісні уступи Шевченкового "Посланія" істинно глупі і вони вдасне через свою глупоту.. стали популярні".

"Шевченко не думав" - пише Драгоманів - "виробляти особну самостоячу літературу і мову". "Взагалі ж", твердить Драгоманів "не можемо признати Шевченка за викінченого поета образованої громади". А з того всього, нарешті, робить Драгоманів такий потрібний йому висновок: "через те Шевченко не може примусити образованих українців, навіть українофілів не признавати Пушкіна і Мєрмонтова за рідних їм поетів".

Але обидва "критики" і "западнікі" московського "толку" - помилилися в обрахунку: "зліквідувати" Шевченка було не можливо. Геній Шевченка переміг, а серце українського народу чуло, що це був справжній українець, репрезентант надії і всупереч усьому росла його популярність. Тому, мусіли погодитись з тим фактом, як вороги, так і прихильники, але...але не забували і далі використовувати ті чи інші думки Драгоманова, а думки самого

Шевченка почали свідомо "цензурувати" та заходилися "культивувати" цю, як їм здавалося, "дичку" для власного вжитку, інші ж пішли на той шлях фальшування "Кобзаря" під впливом автоморфізму.

В наслідок цього появився на коні нашого життя "Кобзар" в ролі "любителя рідної старини" - козаків у червоних жупанах, шаблук, чубів, "гетьманів у золоті", гопака, "садка вишневого коло хати" і "геройських вчинків" скерованих проти татар, навіть ляхів, але, борони Боже, не проти москвинів. Нащадки Брюховецьких, Самойловичів та Скоропадських часто намагалися промовчати цілком не лише соціальні моменти, але антимосковську лінію "Кобзаря". Слово "москаль" у всіх випадках перекладалося як "салдат" - і все було в порядку. Модерна галузь цих українофілів навіть спробували зробити з Шевченка "гетьманця" власного типу.

З метою краще уґрунтувати своє москвофільство, як цей рід українофілів, так і лівіші групи поставили великий натиск на Шевченковому "славянофільстві", зробивши з нього "пророка славянської єдності".

Нас не повинно дивувати, коли пишуть: "поет назавжди зберіг у своїй душі пошану і глибоку прихильність до геть-

манщини, як до колишньої форми української державности" і вони ж запевняють, що Шевченко учить нас "нехай братаються українці зі своїми ворогами" |передмова проф. Дорошенка до пражського видання "Кобзаря"|. А при цій нагоді, пояснюють, що Шевченко зве "москалями" — солдатів і таким чином "за одним махом" в цілий "Кобзар" спрепарований так, щоб не надто перешкоджав політиці, яка закінчилася відомою "грамотою" про творення московської федерації.

При тому слід ствердити ще раз, що майже всі українці в оцінці національних поглядів Шевченка мало різняться між собою, та не можуть визволитися зпід впливу "тез" Драгоманова.

Для порівняння з одного боку з цитованими твердженнями Драгоманова, а з другого з далі поданими твердженнями Ефремова цитуємо тут з ч.: 5. Бюлетена У. В. А. Н. деякі тези доповіді на шевченківській конференції |24-25. IV. 1946. р. | проф. Дорошенка, який ще раз ствердив: "в першому періоді до 1843 р.

бачимо романтичне захоплення і ідеалізацію козаччини в дусі народніх про неї уявлень і Гетьманщини, як доби козацької слави і волі". "На історичні уявлення Шевченка з доби Гетьманщини мала великий вплив "Історія Русів"". "Перша подорож поета на Лівобережжя, колишню Гетьманщину, приносить перелом в його поглядах на українське історичне минуле".

Чолові представники "демократично-народницького" українофільства спробували сотворити нам образ трохи іншого Шевченка, але творячи цей образ, вони не спромоглися визволитися з під впливу свого "божка" М. Драгоманова і тому багато в дечому вони повторювали, змягчивши, оскільки можливо, ті ж твердження Драгоманова. Але між ними і Драгомановим була й де-яка істотна різниця: Драгоманов був людиною чужою українській культурі і те, що писав поукраїнськи, що робив серед українців не було наслідком "голосу серця", тільки "голосом розуму", котрий вказував йому на konieczність вжити всі заходи, щоб скерувати український рух у бажаному

для Драгоманова |і некорисному для України| напрямі. Драгоманов був тим, котрий свідомо перевів український потяг |перевівши "стрілку"| на фальшиві тори і це не впливало з жодного сентименту до самого "потягу".

Інакше справа стояла з демократично-народницькими колами - більшість представників цього напрямку керувалася серцем, сентиментом до української пісні, слова, звичаїв, побуту і т.д. З цього сентименту вони не робили належних національно-політичних висновків, бо вони не розуміли як слід ні минулого українського, ні справжньої істоти московсько-української проблеми, дивлячися на те все очима Драгоманова. Але, повторюємо - вони любили мову, пісню, побут і тому вони л ю б и л и Шевченка, але бачили його... автоморфично.

Тому, вони з "батьківською усмішкою" приймають "захоплення козацтвом" у "Кобзарі" |бо і самим їм подобалися козаки|, але це "захоплення" Шевченкове вони ототожнюють зі своїм і думають, що Шевченко, так як і вони самі, б е з д у м н о захоплювався "козаками та гетьманами" самими по собі

і що, так як і вони, коли згодом |за Драгомановим| "порозумнішав", визнав це захоплення "гріхом молодости".

Ось, як про це говорить, яке розуміння "Кобзаря" суггерує Єфремов читачам своєї "Історії українського письменства". Він звичайно, вихваляє Шевченка, як "пророка України", але висловлює таку думку: "Не вважаючи на свою ф о р м а л ь н о н е в е л и к у й д о с и т ь п р и п а д к о в у о т с в і т у . . . . розбірає Шевченко і давні дії рідного народу" |ст. 13, т. II. |. Як бачимо, це є лише модифікація вигадки Драгоманова про нецтво Шевченка. Правильніше було б сказати про самого Єфремова, що він "розбірає", тоб то, лише дещо розуміє |москалізм| біг подій. Бо Шевченко значно краще розумів наше минуле ніж Єфремов.

Далі, очевидно, треба було Єфремову в зміненій формі, достосованій до інших дещо завдань, пустити в обіг Драгоманове твердження про те, що Шевченко відмовився від своїх первісних симпатій до козацького минулого України. Це ро-

бить Єфремов, пов'язуючи цю зміну з перебуванням поета на Україні: "Та прудко збігли три літа . . . . додаючи досвіду . . . і я, каже Шевченко, "прозрівати став петроку" | "Три літа" |. "Поет переглянув свої попередні погляди й багато дечого поодміняв у них. Тепер він переконався, що наша давня слава, наша історія . . . і чимало темного та ганебного показує" . . . "що за чужі й далекі справи, або за вигоди егоїстичні точили кров рідного народу" | стор. 15 |.

Тут ми бачимо в догоду певному твердженню пускається Єфремов на досить ризиковну еквілібристику. У вірші "Три літа" ясно говорить про щось зовсім інше, про інше "прозрівання", якого наслідком була — не як нас переконує Єфремов — ревізія поглядів на цілу нашу історію, а, як про це читаємо в тому ж Шевченковому вірші — розчарування в людях: "оглядають — кругом мене не люди, а змії". Наслідком же цього розчарування було те, що ті "літа" "висушили тії

д о б р і слюзи, що лилися з Катрусєю в московській доро-
зі, що лилися з козаками в турецькій неволі".

Коли б ми хотіли користатися методом Бюремова, ми з
більшим правом могли б твердити, що наслідком тих "трюх
літ" було очерствіння серця псетового, що він втратив будь-
які людські почування й перестав співчувати людським страж-
данням. Та цей висновок, ще раз підкреслюємо, був би такий же
фальшивий, як і висновок Бюремова, хоч все ж більше узаasadне-
ний.

Таке ж неузаasadнене, звичайно, є запевнювання немов т о -
д і. |1845 р.| побачив Шевченко темні місця в нашому мину-
лому, бо він їх бачив і в 1841 р. |"Гайдамаки":
"Треба крові, брата крові, бо заздро, що в брата є в коморі і
на дворі і весело в хаті"| і в 1843 |"Розрита могила"| і в
1844 |"Чигирин" "Сон"|. Це все не перешкоджає в переддень
1845 р. шкодувати, що "не заревуть в Україні вольні гармати"
|М. Гоголю|. Ми, в цьому місці ще не зясовуємо справжніх пог-

лядів Шевченка, лише з огляду на повагу, якою користується серед нас Єфремов — звернули увагу читачів на абсолютну неузасадненість і поверховність цитованих його тверджень.

Але цього мало. Єфремов, котрий і під оглядом національної свідомости й навіть під оглядом "політичного розуму та освіти" стоїть нижче за Шевченка, в такому тоні пише про автора "Кобзаря": "Він бачить окремі факти лиха на землі та не вміє ще з'єднати їх в одну велику цілість"... "Прокладається вже подекуди нарікання на громадський нелад" |цей вираз Єфремова є "зразковий" по своїй наївності й неясності|, "національну боротьбу з Польщею закрашено вже соціальною барвою... Думка поета блукає в первісній невинності" |стор. 14|.

Ці всі твердження безумовно не були наслідком власних студій, а тільки відгомонам Драгоманівських думок, поєднаним з власним українофільським світоглядом. Тому ж далі сугерує нам Єфремов немов Шевченко нарешті дійшов до тої "політичної мудрости", до якої заблукав за допомогою Драгоманова

сам Єфремов, цебто, що боротися треба не з нацією-гнобителем, лише з режимом і не за національне визволення, а тільки за зміну режиму в чужій державі. Доказів цього Єфремову знайти не важко: "Про Шевченкову зненависть до режиму, пише Єфремов, свідчить його славянофільство".

Хоча цей "аргумент" нагадує славнозвісне "на городі бузина, а в Києві - дядько" - однак і це аргумент.

Взагалі, хоча інформується українців, що "Кобзар" пропагує славянофільство. Роблять це українофіли не тому, що це диктується любов'ю до інших славян | чехів, поляків, словінців, болгар і т.д. |, а лише для того, щоб під плашиком славянофільства могли плекати власне москвофільство.

Зробивши з Шевченка "не борця проти московського народу, а лише борця проти монархічного режиму", треба було сильніший наголос поставити на демократизмі Шевченка, і ці групи українофілів це й зробили. Оповіднено, що Шевченко це "поет-демократ" і прихильник федералізму | бо неначе б то він був членом Кирило-Методіївського Брацтва |.

Підтвердження цієї думки крилося, як гадали ці українофіли, у словах: "Чи дождемося Вашингтона з новим і праведним законом?". Дійшовши до таких висновків, лишалося тільки поєднати в нездатних до логічного думання головах українофільської "маси" ідеї приписані "Кобзарю" - з ідеями того, хто їх заперечував, намагаючися в цей спосіб знищити і "Кобзаря" і його автора.

Ось, що пише Єфремов на ст. 151, т. II. своєї "Історії українського письменства": "Драгоманов був тим "апостолом правди і науки, що його з такою тугою виглядав перед смертю Шевченко".

На маргінесі цих слів мусимо зазначити, що не всякому могло б прийти в голову написати таке.

Самозрозуміло, що "народницько-демократичні" українофільські кола не потребували ані пропаганди національної боротьби | тимбільше в збройній формі |, ані пропаганди соціальної революції, а тому в деяких виданнях редактори на-

віть самі "цензурували" Шевченкового "Кобзаря", випускаючи деякі строфи з його творів, або промовчючи, не коментуючи або фальшиво коментуючи інші. Ще й нині можна знайти не так давні видання "Кобзаря" в яких напр. пропущені в "Заповіті" слова:

"Як понесе з України

У синєє море

Кров ворожу, оттоді я

І лани і гори

Все покину і долину

До самого Бога.

Молитися. А до того -

Я не знаю Бога.

Ці слова не тільки надавали боротьбі виразно національного характеру, звязуючи її з Україною (а не з т.зв. "Росією"), але й закликали до безпосередньої акції.

Пропустивши чи промовчавши їх та пояснивши слова "я

семі вольній, новій", невідомо чому, як пропаганду фєдералізму, запевняє нас Єфремов, що "не грізною карателькою з мечем є правда Шевченка, а з гілкою всепрощення". Л. Волошка ж взагалі запевняла, що Шевченко "співав пісню смутку, пісню любу".

Так, потроху, перетворився "Кобзар" у збірку віршів лагідного, просвітянського "батька Тараса".

Лівіше крило українофілів з захопленням починає "уза-саднявати" свій вдасний, прищеплений москвинами |такий користний у всякої поневоленої нації для нації гнобителя| пацифізм, твердженням, що Шевченко був ворогом усякої війни, ворогом військовиків, ворогом війська, а завзятим пацифістом. Для цього найчастіше використовувався "Кавказ" |саме це забезпечило йому виключну популярність серед українофілів|, а також вирвані вислови з писаного "на експорт" - "Щоденника".

Так, Шевченко став в освітленні соціялістів |і комуніс-

тичного їх крила| - "пацифістом". У 1927 році цілком правильно підкреслив у своєму "Посланні" Є.Маланюк "В Росії - слово "Бог" - не в моді". Це була безумовна правда і тому було б явищем ненормальним, колиб не використали ліві українофіли |навіть не лише соціялісти| численних висловів Шевченка про "православє" і релігію саме для того, щоб довести немов би Шевченко був атеїстом. Московські ж україножерчі кола, що далі вірили в можливість знищити силою і Шевченка і українського відродження, охоче зі свого боку "прийняли" цю тезу і наслідком цього була заборона панахид по Шевченкові, яко по безбожникові.

Але коли ліві українофіли |соціялісти| й могли, яко українофіли, погодитися на національно-політичне насвітлення, так спрепарованого "Кобзаря", однак такий "Кобзар" не вистарчав їм і не пасував до їх соціялістичної програми і тому мусів він підпасти дальшим змінам. Українофіли, що захоплювались соціялізмом, самозрозуміло, ще більш рішуче пропагу-

вали погляд немов Шевченко порвав цілком "з козакофільством" але, додавали - він став пропагатором не лише соціальної революції, але й соціялістичної. Довести, що "Кобзар" закликав до соціальної революції, було не важко, коли приймемо під увагу, що справді Шевченко пропагував національну революцію разом з революцією соціальною, але як було довести, що "Кобзар" пропагує ідеали соціялістичні, що Шевченко є прихильником соціялізму, спільної власності і т.д.?

Та, певно, немає нічого неможливого в світі, особливо для тих, хто не надто звертає увагу на правдивість чи неправдивість своїх доказів. Відомий радикал-публіцист Коберський, робить це так у своїй книжці "Українське народництво по обох боках Збруча". На ст. 14 він подав ці чотири рядки вірша Шевченкового з підкресленням деяких слів:

"Чи є що краще, краще в світі,

Як укупі жити,

З братом добрим, добро певне
По житъ, не ділити".

На підставі цієї строфи, цитуючи котру Коберський з на-
міром не подав з якого твору во-
на взята, робить він висновок, що Шевченко був при-
хильником соціалізму, скасування приватної власності і
спільного комуністичного господарювання.

Ми зараз пояснимо "забудьковатість" п. Коберського.
Ця строфа взята з наслідування 133 псалма Давидового
коли ми подивимось до Біблії, то побачимо, що там той пса-
лом починається так: "Глянь, як добре і як любо, коли бра-
те живуть укупі" | стор. 564 Бритійськ. вид. |, цю думку й пе-
реказав без змін Шевченко, ще обмеживши твердження царя
Давида, додавши словом "добрим" | це б то не з усяким "бра-
том" |.

Як бачимо, тепер нам лишається до розв'язання хіба пи-

тання чи і цар Давид не був прихильником ідей Маркса чи когось іншого з ідеологів соціалізму?

Цей метод з посеред наших українофілів стосував не один Коберський.

Ось, недавно автор "Основ марксистського літературознавства" - Петренко, вже на еміграції опублікував статтю, в якій на початку повторює старі думки, що Драгоманова і Єфремова, яко власні, пишучи: "Шевченко [до 1943 р.] нагадує талановитого учня, котрий засвоїв те, що зачерпнув з "Історії Русів", але "погляди ці не відзначалися окресленістю, якою позначився світогляд Шевченка пізнійших часів" і потім - щоб з'ясувати нам ту "окресленість" поглядів та клясового світогляду - подав переспів іншого, 44 псалма Давида.

Як і в першому випадку, переспів мало віжниться від оригіналу: в ньому як і в оригіналі говориться про поневолення цілої нації, про її занепад | а не

якоїсь класи тої нації|. Шевченко перекладав отже: "вороги нові розкрадають як овець н а с і женуть н а с . . . . покинув н а с Боже на сміх людям, в н а р у г у с у с і д а м ". Коли ми замість "нас", спробуємо підставити "селяни", "кріпаки" чи щось подібне, а не українську націю - тратить усе всякий глузд, а до того ми в цілім "Кобзарі" не знайдемо місця, де б слово "ми" означало лише класу. Лише нація в цілому може бути кинута "в наругу сусідам" |які до речі тоді самі у себе мали кріпацтво| і ті сусіди, будучи державними націями, можуть "сміючися кивать головами". Ріжнється від псалма Давидового переспів Шевченка словами: "Поборов Ти п е р ш у с и л у , побори ж і д р у г у , ще лютійшу". В інших своїх поезіях Шевченко називав |порівнюючи| не раз Московщину |та її гніт| лютійшою за Польщу і тут, коли слово "сила" - розуміти як силу нації, держави - речення є логічне. Але спробуйте замінити слово "силу" тямкою "пани" і речення тратить зміст, бо для "класово"

думаючої людини "пани" є одною і тою ж силою у всіх випадках.

Так, "Кобзар" перетворюється цими українофілами на твір соціалістичний.

Але ми маємо ще ж українофілів-комуністів, які також працюють під безпосереднім московським керівництвом над достосуванням "Кобзаря" до своїх потреб.

Для цієї мети роздувається і перебільшується до неможливих розмірів слова похвали сказані Шевченком на адресу декабристів [не в "Кобзарі"] та пробується усі, які хоча трохи до того надаються, вислови з "Кобзаря" привязати до декабристів. Так твориться ілюзія не лише браку застережень з боку "Кобзаря" до праці в лавах лівих московських партій, але й певного схвалювання такої участі.

Одночасно, устами Річицького, оголошується Шевченка "поетом передпролетаріату". Річицький пише: "не диво, що Шевченко почав розвінчувати ясновельможним панів-гетьма-

нів, починаючи з Хмельницького, коли пригадаємо, що народня свідомість завжди його кляла за віддання "черні", "за зраду революції".

Такі мали бути ідеї "Кобзаря", щодо нашого минулого крізь комуністичну призму, що ж до соціальних, то їх так окреслив той же Річицький:

"Шевченко відбивав не абстрактного мужика-кріпака, а мужика з певним і конкретним соціальним ухиленням у бік наймитської голоти і навіть налякав на якусь спільність майна".

Ряд інших [досить численних] українсфільів-"совєтчиків", далі намагався навипередки фальшувати думки Шевченкового "Кобзаря" та самого Шевченка і, вже не "позичаючи у сірка очей", пишуть докелезні статті, в яких, з науковим виглядом, доводять, немов би то Шевченко був "приятелем великого російського народу", цебто москвофїлом. "Літературна газета" | 1936 р. | устами Сукачова "ще раз підкреслює

ДІЛЪ ім. Вернадського
АН УРСР
Акт 199
№ 23/ІІ-13

спільність дії Шевченка і російської революційної демократії", а інші запевняють, що взагалі все, написане Шевченком, було написане під впливом московської літератури і московської громадської думки.

В дусі цих думок Сосюра пише:

"Коли б Шевченко жив тепер
Він був би членом Ве-Ка-Пе".

Ще очевидячки далі пішов землячок Шульга-Шульженко, що написав, звертаючись до Шевченка: "Як би ти жив, то працював би зі мною в Чека". Одночасно, з особливим притиском, підкреслюють червоні українофіли немов Шевченко був письменником утравістичним, так знову популяризується висловлена Драгомановим фальшива думка, а при цій нагоді в передмові до "академічного" п'яти томового видання творів Шевченка пускається в "соковитих", характерних для московських прищепачів, висловах, ще одну брехню, а саме, наче б то "українські націоналісти" навмисне ховали від народу те, що Шев-

ченко написав повісті московською мовою.

У літературному критичному журналі "Радянська література", енергійно ширяться вигадки немов би Шевченко належав до прихильників і обожнювачів Пушкіна, при чому для цього стосуються де-коли навіть смішні методи. В одній зі статей розповідається немов би знайдений був невідомий досі малюнок Шевченка, на якому змальовано Пушкіна і на основі того малюнка вигадана ціла система "доказів" захоплення Шевченка Пушкіним. Все це було б не менше переконуюче, ніж напр. "Науковий соціалізм", як би не було там якоїсь |характерної зрештою для обох| "дрібною хибю". Річ у тому, що навіть редакція цього журналу і то мусіла дати до тої статті примітку дрібним шрифтом, у якій говориться ні більше ні менше, лише, що немає вистарчаючих доказів для того, щоб тамтою малюнок приписувати....Шевченкові.

Крли почалося "вшановування", в рямках загального плану обмосковлювання підбитих Москвою народів, такого "ґенія"

як Некрасов - то негайно послужливі й запобігливі червоні українофіли почали з запалом доводити, що Шевченко був скромним, але здібним |!| учнем Некрасова.

Тому, що за плечима червоних українофілів стоїть не лише ворожа нам нація, але і ворожа імперія, яка підпирає свій фальсифікат безліччю приступних державі засобів, ми трохи більше присвятимо уваги цьому фальшивому "Кобзарю" і подамо ще ряд характеристичних цитат - тез з видання "Кобзаря" 1939 р., на якому стоїть "фірма" - Академії Наук У.С.С.Р. а "редагували" те видання такі специфічно "славні патріоти" як .... Корнійчук, Тичина, Рильський.

У передмові оповіщається, що "націоналісти боялися популяризувати російські твори Шевченка" і доперва це видання "містить усі відомі на сьогодні поетичні твори Шевченка російською і українською мовами". В біографії з натиском зазначено "у Шіряєва він уперше почув полум'яні рядки Пушкіна", вплив поезії якого "плодотворно позначився на творчості

українського співця". Він "швидко став на рівень передових представників тогочасної російської культури, в колі яких завойовує почесне місце".

"Свої поезії Шевченко почав писати українською, а також і російською мовами".

"На початку сорокових років ми бачимо Шевченка в колі передових людей російської культури – таких, як великий російський критик Бєлінський" | тут просимо читачів знайти відповідну цитату, що ми її подавали з праці Єфремова про Драгоманова і Шевченка і порівняти з цією цитатою, та пригадати цитати про Шевченка з Бєлінського та Драгоманова |.

"Шевченка, як мистця – хвилювала тема покріпаченого українського села."

"На 1844-45 р. припадає зближення поета з лівими учасниками гурта Петрашевського | доказів звичайно шукати не треба |.

"Оспівуючи боротьбу народу проти гнобителів Шевченко далеко виходив за вузько-національні межі".

"Шевченко знайшов найблище своїм думкам і прагненням коло "Современника", де об'єднувалися кращі представники російської революційної демократії - Чернишевський, Добролюбов, Некрасов... "Зустрічався з Некрасовим і Чернишевським, щиро товаришував з поетом Курочкіним".

"Спільність лозунгів ... свідчить про близькість до Чернишевського Шевченка як його соратника і однодумця".

"В 1860 р. у Петербурзі, підтримуваний гуртком Чернишевського із запалом береться за творчу роботу, готує до друку нове видання "Кобзаря".

Закінчується ця "смілива" біографія словами навіязаними до Шевченкового "Заповіту": "У великій, вільній сім'ї братніх народів соціалістичної батьківщини, осяяні мудрістю сталінського генія..." ітд. ітд.

Не менше цікаві примітки до того видання, з них кілька

цитуємо:

"До "Катерини": "москалі - царські солдати. Тут розуміється офіцери-паничі. До інших творів:

"Гетьманщина - гетьманське урядування, що існувало на Україні. Старшина запорожська обирала з поміж себе гетьмана-начальника всього козацького війська".

"Мазепа Іван - був гетьманом, зрадив Росію і Україну".

"Чечель Дмитро - полковник, прибічник зрадника Мазепа".

"Шевченко гостро ненавидів всіляких панів і царів".

"Гордієнко Кость - запорожський кошовий. Разом з Мазепою зрадив Україну і Росію".

Наведені цитати вказують ясно, якого Шевченка треба Москві і якого "Кобзаря", але що українофіли завжди в собі рідні по духу і перевіряють стопятьдесять разів лише твердження не українофілів, українофільські ж цінять більше сливе за самого Шевченка - та ... взаємно переписують один одного!

Ось, наприклад, дещо про Шевченка з "Історії української

літератури" Радзикевича, виданої вже в Мюнхені 1947 р.:

"Кобзар" зустрівся з неприхильною оцінкою російських критиків, між інш. Бєлінського",

"Поет цілим серцем захопився ідеями "Кирило-Методіївського Братства", даючи їм гарячий вислів у тогочасних своїх поезіях" |це значить не лише нічого не давав, а ще захоплювався тою "мудрістю"! |

"Спираючись на різних літературних творях і на таких історичних джерелах, як "Історія Русів", як історичні праці Дмитра Бантиш-Каменського, Миколи Маркевича, крізь рожеве скло романтичного захоплення дивився поет у найранішій добі своєї поетичної творчості на час буйного козацького життя, сміливих воєнних козацьких походів, тужив за великими постаттями українських гетьманів".

"Згодом, на основі глибших історичних студій поглянув на минувшину України, побачив там і промахи та темні сторінки. То-

ді висловив не-одне гiрке слово правди українським гетьманам і часто докоряв Хмельницькому за те, що Україну віддав москалям", |школа, що не названі ті "глибокі історичні студії"!!

"Понурі, грізні малюнки кривавих, жахливих страхіть |на-пикл. вбивство Гонтою дітей| намагався поет злагіднити іди-лічними сценами любови..."

• "Найбільшу вагу для українського національ-ного життя мають ті поеми Шевченка, в яких він вогненим словом обрушився проти кривдників народу, проти панів, царів тиранів "розпинателів народних".

"Свого ворожого наставлення до царату поет не змінив".

Очевидно ні словом не згадується про відношення Шевченка до Московщини і москвинів, а "Катерину" "пояснив" Радзикевич, побиваючи рекорд, так: "У Катерині дав поет пону-рий малюнок бездолля українських дівчат, яких, красу, молодість занапащали різні вітрогони, прой-

д и с в і т и . Катерина, яку знеславив російський офіцер, мусіла покинути батьківський дім!...

Так зясувавши "Катерину", як долю дівчини, яку згвалтував "пройдисвіт", що випадково оказався "російським офіцером", автор тих слів закінчує словами: "вищу ідейну стійність..... має друга побутова поема "Наймичка".

Стільки з Радзикевича.

Щоб повніший був цей образ українофільського "Кобзаря" і щоб краще ще раз підкреслити джерела й приховані настрої тих, що створили цей образ, настрої, в царині національній спільній для всіх українофілів, незалежно від їх політичного "вірую" подамо ще пару фактів.

Отже, московський монархіст-україножер Демченко в своїй книжечці "Оклеветаніє Шевченка некоторими патріотами" так, як ліві захоплюються висловами на адресу "панів" і вважають Шевченка за письменника "утраквістичного" - рів-

нож захоплюється, але висловами про ... "жидову", а що до Росії, на думку Демченка, як і мав Шевченко "застереження", то хиба зе те, що Росія "запродала жидам стени України", а зрештою був Шевченко, на думку Демченка, "русскій человек".

Самозрозуміло, нікому б з українофілів навіть не прийшло б у голову не то, що образитися, а просто - хоча б з причин формальних - запротестувати проти роблення Шевченка московським письменником.

Ось, наприклад, Єфремов у своїй "Історії українського письменства" на ст. 30 з признанням цитує такі слова москвина Скабічевського про Шевченка: "Гігант южно-руської поезії" і додає до цього - "значіння Шевченка признала не тільки своя, а й російська критика".

А ось, що читаємо у "Київських Вістях" ч. 215 з 1938 р. в статті Шаховського: "Шевченко і російська критика".

"Шевченко був перейнятий найширшою симпатією до Пушкіна й Лермонтова ... передові люди російської літератури

виступили в оборону геніяльного "Кобзаря" |перед царським урядом|... з усього написаного про Шевченка за 100 років - роботи російської критики найглибші. Алєксєй Горькій включив Шевченка в курс російської літератури"... і т.д. Очевидно, в цьому твердженні надто багато україно-фільської фантазії, бо ж ще біограф Шевченка - Чалий ствердив: "появлення "Кобзаря" в печаті встрєчно било російськими критіками єдинодушним глумлєнієм над малорусским язиком і народністю" - ми думаємо це скорше відповідає правді. А згадуваний вже Бєлінській писав: "хараша література, которая только і дишет што простоватостью крєстьянсково язика і дубоватостью крєстьянсково ума". Зрештою, той же Бєлінській виразно написав у чому річ, а саме: "Єслі і может в Малоросії появїтєся велїкій поет, то не іначе как прї условїї што б он бил русским поетом ... сином Росїї - который гарячо бєрьот к сєрцу єїо інтереси".

Це не в стані однак вразити українофіла {на доказ того просимо прочитати, що написано про Белінського в "Укр. Заг. Енциклопедії"; навпаки, українофіли спільними зусиллями, як бачимо, створили свого, відмінного "Кобзаря". Більше того. Цей українофільський "Кобзар" закрий собою справжнього "Кобзаря" і деякі українці почали вважати, що українофільський "Кобзар" не є фальсифікатом; вони повірили в його реальність і справжність і тому - відвернулися рішуче від Шевченка та його творчості. До таких напр. належить і М. Хвильовий. Він, повіривши в правдивість українофільського образу в своїх "Вальдшнепах" виступив так гостро проти Шевченка, що львівський "Вістник", передруковуючи в 1933 р. уривак з "Вальдшнепів" пропустив це місце, не відважуючися його передрукувати й подаючи лише таке:

" - За щож ти Шевченка так ненавидиш?

.....
..... Дурачки думають, що коли б не було Шевчен-

ка, то не було б і України, а я от гадаю, що на чорта вона здалася така, якою ми її бачимо досі...."

Ми вважаємо, що не слід було випускати тої тиради оскаржень Хвильового, скерованої проти, як він сам у ній каже "Іконописного батька Тараса", який навчав нас "вольнотдумствувати в шинку, "платить по Катеринячи" і т.д., бо всі ті оскарження цілком не можна прикласти до справжнього українського Шевченка, а лише до тої карикатури, яку створили українофіли "по своєму образу".

Тепер ми спробуємо коротко познайомити читача зі справжнім "Кобзарем", не претендуючи очевидно |це була б за широка тема| на висвітлення всіх поглядів властивих "Кобзарю", лише висвітлюючи ті з них, котрі виявляють усю фальшивість українофільського витвору.

На самому початкові мусимо застерегтися, що не маємо наміру "схематизувати" Шевченкового "Кобзаря" і для цієї

мети спрощувати його погляди, обрізуючи всі застереження і роблячи його з багатогранчастого - "одногранчастим", однобічним. Але брак місця не раз змушуватиме нас поставити наголос лише на одному "перерізі" проблеми, який підкреслює помилковість "українофільського" "Кобзаря".

Насамперед спробуємо з'ясувати думки висловлені в "Кобзарі" про наше минуле, про козаччину і гетьманів українських, спеціально звертаючи увагу на те чи Шевченко змінив з часом свої погляди у цій справі чи ні.

Мусимо підкреслити, що в "Кобзарі" не знаходимо слідів того захоплення "героїчним минулим цілюбною-го народу", яке характерне для "Історії Русів" і з якого глузує сам Шевченко в своєму "Посланні". У автора - "Історії Русів" захоплення козацтвом було дуже близьке до аналогічного захоплення польських українофілів |чи, як їх прийнято звати, козакофілів| та московських романтиків типу Рилєєва. Їм подобався романтизм, "вільнолюбність" |оче-

видно, скерована не проти їхньої батьківщини. У поляків — не проти Польщі, у Рилєєва — проти монархізму, але не проти московського народу|. Через те автор "Історії Русів" дуже захоплюється боротьбою з турками, татарами й поляками, але не виявляє жадного захоплення змаганнями Мазени чи моментами, які носять виразний антимосковський характер. Таке ставлення справи, ще перед появою Шевченкового "Кобзаря" серед "громадянства" українського ще більше примітивно думаючого за Залєського, Гоминського, Рилєєва, чи Пушкіна викликало захоплення козацькими |зідсалізованими очевидно| одягами, звичаями, розмахом і т. д.

Порівняймо хоча б такі думки висловлені автором "Історії Русів" з ідеями Шевченкових творів на теми нашого минулого |козацькі| з перед 1845 р.

В "Історії Русів" читавмо:

"Освобожденія добілся от іга польскаво собственим своїм мужеством і почті безпрімерной храбростью".

Для автора "Історії Русів", як бачимо, важливою є "майже безприкладна хоробрість", якою пилалися і швайцарські солдати в чужій службі і лянцкнехти і ... "хохлацькі унтер-офіцери" - Шевченко віде і ніколи не підкреслював цих прикмет.

Ще більший, різкий контраст представляє ідеалізація чемности і шляхетности козаків, до того ж в такій незграбно-наївній формі, що це було б на місці хиба в народніх "бильнах" чи піснях, з реалістичним наскрізь трактованням козаків нашим великим поетом. Ось які слова вкладає автор "Історії Русів" в уста ... польського короля |!|, який має казати таке: "Грубие козакі - вежливеє і великодушнее от нас несмотря на все наше едудкаціі".

Цікаво підкреслити факт, що Шевченко ні в одній поезії не згадав цього, "чорного духа степу" - Сірка, який за гроші служив і Москві і Варшаві, руйнуючи власну державність, котрого так вихваляє "Історія Русів".

"Сірко . . . . . завжди удачно воював і бил победителем, не заводя однак ні с кем несправедливою війни . . . . . но впрочем он бил і запорожец, с і в е с т ь р о д ш у т а і л і ю р о д а [порівн. вислови і почування Шевченкові що до запорожців].

Про Мазепу ж знаходимо тамже: "Мазепа — природний поляк із фамилії літовской. . . . ." походи в Польщу . . . . . билі каменем приткновения ілі, соблазну . . . . . г н у с н и й замисел ссй породіла в ньому адская злоба".

"Мазепа імел умисел вредкий, побудженіем собственной ево злоби і отмщенія, а отнюдь не національных інтресов".

Війська Дорошенка в Історії Русів це просто "великая розбойничья шайка", гетьманська гвардія Мазепи згадана як "грустный епізод пікінерії". Кого ж конкретно і за що хвалить "Історія Русів"?

Бондана Хмельницького за . . . "добровольное соединеніе" і тих хто разом з ним "предпочлі Росію всем другим народам"

Многогрішного, який за "Історією Русів" вмер яко гетьман і "Цар сожалел много о умершим гетмане столь достойном его уваженія і довереності".

Вправді, навіть "злобно" Мазепу і то похвалив автор "Історії Русів", але за те, що, як запевняє він, усупереч звичайно правді, Мазепа не допустив до жодних боїв українців з "єдіноплемєнними і єдиновірними" москвинами, бо "почітал за смертною гріх" і, як з запалом твердить "Історія Русів, ніхто "не докажет" щоб українські війська "били причастни хоть к одному убійству над росіянами".

Про Петра І., котрого так ненавидів Шевченко, цілком інакше пише цитований твір, уважаючи, що "с крайной здобой і мцєнієм относілся к малоросіянам Меншіков і так же настроївал Петра І."

Шевченко підійшов до козацтва майже від початку інакше. Навіть у першому своєму творі на цю тему [Іван Підкова] знаходимо такі слова:

"Було колись - в Україні
Лихо панувало,
Журба в шинку мед-горілку
Поставцем кружала."

це звичайно не перечить тому, що далі каже поет:

"Було колись - запорожці
Вміли панувати
Панували, добували
І славу і волю".

З того, як бачимо" не впливає беззастережної ідеалізації
"всього, що козацьке" тільки підкреслення, що то були при
всіх тінях, всьому лихові, часи, коли українська нація не
була пасивним рабом, творила активну політику, вміла "пану-
вати" - цебто була державною нацією, яка мала
тяжке життя, своїх героїв і своїх злочинців, багато журби
і горя, але, яка все ж сама, активно пробувала здобути "і
славу і волю". Лише маючи це на увазі, можемо зрозуміти,

чому в "Івані Підкові" немає жадного слова зненависти на адресу "бусурман", жадних оскаржень - просто в ті часи, коли війна могла зватися у нас "лицарським ремеслом", природним було, що суверенні й войовничі лицарі могли просто "шукати де то будь роботи" і без особливих узasadнень годяться на напад на Царгород, який був для них таким же природним як і напад "бісурменів" на саму Січ. Такий був той світ, такі були люди. Це властиво і є темою "Івана Підкови", цього ффрагменту з минулого, що мав підкреслити цей момент. "До Основ'яненка" виявляє глибоку тугу поета за минулим, за часами панування в л а с н и х гетьманів, але певно і там важко буде знайти "ідеалізацію".

В цьому творі знову підкреслено, що "степ", земля - були "козачими", українськими і тому навіть могили не в стані уявити собі, що нарід, котрий володів тим усім, стане рабом, і тому питають - не де жж в у т ь, лише де "п а н у ю т ь" козаки, нація українська. "Червоні жупани" тут лише яко кон-

траст до "обідраної" ворогом-окупантом України, ворогом, до котрого скерована вся глибока зненависть Шевченка. | "смійся лютий враже, та не дуже" |. "Кобзар" не сумнівається в тому, що тим ворогом є цілий московський нарід, що цей ворог запанував "кривдою", цебто не перевагою в одвертому бої | це в уяві лицарського народу все ж дає моральні права | й тому Шевченко не лише погрожує тому ворогові судом історії, але й певний, що ми можемо з гордістю дивитись на своє минуле | "і чиї ми діти" |. Як бачимо, і в цьому творі немає ідеалізації козацтва якогось. Не знайдемо такої ідеалізації і в "Заспіві", і в поезії "Тарасова ніч", очевидно з правильним текстом, а не зіпсутим у драгоманівському женеєвському виданні "Кобзаря" вставкою, котра справді тхне "козакофільством" і безперечно не належить перу Шевченка, перечить думкам висловленим у тому ж вірші "Тарасова ніч" та виявляє невміння автора тих вставлених рядків дати собі ради з римою. Навпаки, і

в цій поезії є підкреслені не "романтичні", "народолюбні" чи етнографічні моменти - тільки таж туга за "пануванням", теж обурення, що над дітьми суверенної, відважної нації "поганці" панують. Анахронічна | у випадкові, коли мова йде про "Тарасову ніч" - про битву з часів що попереджують Хмельниччину | згадка, немов би то кобзар виспівував і вимовляв словами "я к м о с к а л і , орда, ляхи бились з козаками" ясно вказує на стремління нагадати українцям, що їхні предки вміли битися і з москвинами, цим "ворогом номер один", нагадати, щоб читач поробив собі певні алузії як з того, що траплялося, коли й раніше "гинула батьківщина", так і з того, як її наші предки рятували.

Нарешті, в "Гайдамаках" ще важче дошуватися такого "козакофільства", бо там читаємо, що по всій Україні "було гірше пекла" і міркування з тої нагоди: "А за віщо, за що люди гинуть?" та ще слова звернені до місяця: "страшно тобі буде, хоч ти й бачив Рось і Альту і Сену | Бартоломеївська

ніч! і там розлилося не знать, за що крови широке море". Однак Шевченко так реально оцінюючи минуле, не ховаючи його темних сторін | "Найшли льохи, скарб забрали, у Ляхів кишені потрусили" |, очевидно уважав навіть лихо, навіть кров і боротьбу ліпшою за повільне вимирання в рабстві і тому тут же пише: "Сумно, страшно, а згадаєш - серце усміхнеться". Адже ж і в 1848 році ставить Шевченко питання: "за що" .... голови складали в отсі могили?", а проте є певний, що "слава голосно кричить" за тіі "голови козачі".

Таке розуміння козацького минулого немає нічого спільного з українофільським "козакофільством" народників чи спекуляцією на "козакофільстві" прихильників Скоропадського, а тому самозрозуміло й не довелося своїх поглядів Шевченкові міняти. Це наше твердження не є жодним нашим припущенням - лише висновком з "Кобзаря".

До того року |1845| в якому Драгоманов, а за ним Єф-

ремов |а за ними й інші| присилювали Шевченка "розчаруватись в козаках",цебто до 1845 р. написав Шевченко на теми повязані з козацькою Україною: "Трарасову ніч", "Івана Підкову", "До Основяненка", "Гайдамаки", "Гамалію", "Розриту могилу" і "Чигирин",а по 1845 р. - "Невольник", "Холодний яр", "Іржавець", "Чернець", "Швачка", "Гетьман Дорошенко" і дрібні вірші,що в них також прихильно згадуються козацькі часи. Коли приймемо під увагу,що взагалі по 1845 р.написав Шевченко менше поезій,ніж до цього - то побачимо,що немає ніяких підстав робити подібні висновки на підставі самої тематики чи кількості творів на цю тему. Тим більше немає підстав щось подібного казати на основі висловлених у тих творах поглядів. Ми вже цитували погляди висловлені в "Гайдамаках",до них мусимо додати ще,що від самого початку Шевченко умів бачити минуле очима українця,а не українофіла,та з цього становища оцінювати наших гетьманів. Тих гетьманів,

котрі боролися за суверенітет української нації, за її повну незалежність від найгіршого на думку Шевченка історичного ворога українського народу - народу московського, великий "Кобзар" України вмів лише шанувати і ніколи, до самої смерти, не сказав про них лихого слова. За те гетьманів, що служили цьому ворогові. У країні, навіть як вони й заслужились чимсь іншим перед Україною - завжди Шевченко осуджував і згадував лихим словом.

Не Шевченко "не знав історії", але українофільська "історія" грала як катаринка ті мелодії, які бажали собі, щоб вона грала московські фабриканти тої "катаринки". Шевченко - у цьому відношенні - могли б брати собі за приклад не лише Костомаров чи Грушевський, але навіть Кордуба чи Крип'якевич ніколи не підпав сугестії тої "історії", ніколи не глянув на минуле очима українофіла

чи москвина. Найкраще це видно на прикладі Богдана Хмельницького. Всі без винятку тодішні історики вихваляли Хмельницького за . . . . "приєднання" до Московщини, й усі малювали Хмельницького, як приятеля Московщини, як особу, що д о т о г о свідомо прямувала. Щойно новіші дослідження стверджують, що Б. Хмельницький робив усе можливе, щоб не в в і й т и в надто близькі відносини з Московщиною, намагався обійтись без "допомоги" московської, у Переяславі, мало не дійшло до зірвання переговорів через крутість москвинів і нарешті Хмельницький при першій можливості увійшов у союз з тодішніми ворогами Московщини й Польщі, шведами й лише смерть не дала змоги йому реалізувати свої пляни |антина-укових вигадок на ці теми московських льокаїв - Гуслисто-го, Оглобліна і Петровського не беремо під увагу|.

Однак, всього цього Шевченко знати не міг він бачив великого гетьмана таким, яким його показували україно-філівські історики, що Хмельницького за москвофільство вихва-

ляли. За те тіж історики малювали найчорнішими барвами гетьмана Мазепу і як людину і як державного мужа і як патріота - нічого іншого рівнож не міг довідатися Шевченко про Мазепу ні з народніх дум, ні з переказів. І ось, тут рішає інстинкт генія та здорове національне почуття українця, які кажуть, що треба уважати корисною всяку спробу здобути незалежність України, визволяючи її з московського ярма, та шкідливою спробу угоди або затіснення звязку з Московщиною. Саме тому вже в 1844 році згадує Шевченко, в ір'ячи україно-фільським вигадкам, Богдана не добрим словом. В "Розритій могилі" читаємо:

"Ой Богдане, Богданочку.

Якби була знала

У колисці б придушила

Під серцем приспала."

У "Суботові" названа Богданова церква, у ній він, згідно з переказом, молився за успішність спілки з Москвою, "домови-

ною України, широкою, глибокою". Це вже вистарчаючо зясовує погляд автора, але й там не втримався Шевченко і від зідливих, саркастичних слів на адресу Хмельницького:

"От таке то Зиновію
"Олексіів друже."
Ти все віддав "приятелям",
А їм і байдуже",

а перед цим там же стоїть: "Отак то Богдане. Занапастив вси вбогу сироту Україну".

У містерії "Великий льох" Шевченко так виразно окреслив своє відношення до Переяславської умови |Пріся, яка потруїла собак і себе тою водою, з якою перейшла "вповні" дорогу гетьманові, що їхав до Переяслава|, що треба українофільського цинізму, щоб робити з Шевченка ідеолога національної зради й москвофільства.

У "Щоденнику" ствердив Шевченко, що він прочитав працю Костомарова про Богдана Хмельницького. І ось, після того,

вже аж в 1859 р. пише поет вірш, присвячений тому ж Гетьманові Богданові: "Якби то ти Богдане п'яний ...", і в ньому знову за туж нещасну умову "купає в калюжі, в багні свинячим" та проклинає Гетьмана. Таким чином бачимо у Шевченка протягом цілого життя аж до смерті - яскраве, безкомпромислове негативне відношення до Хмельницького |якого за заслуги в справі визволення з під Польщі він визнавав| отже лає його лише за переяславську умову, за союз з Московщиною.

Таке ж негативне є відношення до Самойловича:

"А гетьман-попович
Із-за Дніпра назирає
Дурний Самойлович
З Ромоданом...."

|"Гетьман Дорошенко 1850 р.|"

У вірші, присвяченому нащадкові Скоропадського є коротка

згадка |але вичерпуюча|!|про гетьмана Івана Скоропадського:
"Нащадок гетьмана дурного". Не менше виразне
світло кидає на цю справу і вірш написаний у 1860 р. де
читаємо:

"Бували війни і військові свари
Галагани, Киселі і Кочубеї-Ногаї
Було добра того чимало".

Тут Шевченко добрав призвища людей, якими Бог покарав Укра-
їну, які вже не жили, але лишилися ще їхні духові нащадки,
дрібні "шашелі", "няньки, дядьки "отчества" чужого".
Як знаємо, Галаган зрадив українців на користь Москви, те ж
зробив і Кочубей, а Кисіля прийнято було уважати за зрадни-
ка на користь Польщі.

Зате не знайдемо у Шевченка нічого крім
похвали на адресу таких гетьманів як П.Дорошенко, І.
Мазепа, та борців проти Московщини полк.Чечеля, К.Гордієнка,
кошового запорозького. Під цим оглядом не-

має жадної зміни від 1837 р. і до смерті. Навіть і Гайдамаччину розглядає Шевченко як національну, хоча й стихійну, боротьбу і то не проти "кляси", не проти шляхти, яко такої, а проти польського народу, польської держави.

Вже в своїх перших творах підкреслює це поет, звучи дуже часто козаків — панами. В "Тарасовій ночі" читаємо: "ходім лише пани-брати з поляками битись", а ляхів зветься "панками"; в "Гайдамаках" знову ж — "а тим часом

Пишними рядами
Виступають отамани,
Сотники з панами
І гетьмани всі в золоті".

Звичайно, слово "пан" уживає Шевченко і в значінні власника кріпаків, дідича — про це значіння говоритимемо далі, на властивому місці.

В "Гайдамаках" здебільшого козацтво трактує боротьбу

як національну, гайдамаки гукають: "карай ляха", а то лише приведений ксьондз ставить справу в площину релігійну, знаючи про присягу Гонта і намагаючись так його скомпромітувати перед козацтвом: "заріж і їх, вони католики" каже він, вказуючи на синів Гонта.

І Гонта це розумів й каже "не я вбиваю, а присяга", ховаючи ж дітей своїх, повторює їхній вигук "ми не ляхи" і тому каже:

"Сини мої, сини мої
На ту Україну подивіться.
Ви за неї
Й я за неї гину".

Гонта розумів конечність збереження принципової лінії, безкомпромісовості і йде задля неї навіть на особистий "гріх великий", благаючи Бога покарати за цей гріх його ще на цім світі.

Шевченко саме за цю безкомпромісовість та палку любов

до своєї Батьківщини, якою у нього є т і л ь к и Україна, а не якесь "отечество" чи "союз" і цінить козаків і прощає їм усі їхні гріхи. Для цього Шевченко й згадує козацтво, бо він гаряче прагне, щоб нащадки знайшли у високих могилах ці їхні прикмети:

"Ех як би то знайти те, що там поховали, не плакали б діти, мати б не ридала"

| "Розрита могила" |

Щоб допомогти знайти те, що поховане в могилах, і підкреслює вперто наш великий поет не зовнішнє, поверховне захоплення "козаками" та "гетьманами", а авое захоплення їхньою боротьбою з ворогами України, особливо ж з Московщиною. Треба справді стати українофілом, щоб напр., у вірші про гетьмана Дорошенка не помітити п р о т и с т а в л е н - н я двох г е т ь м а н і в , одного, що в союзі з москвинами -- "дурного Самойловича" і другого, що в союзі з турками -- Дорошенка. До цього останнього | і до столиці

гетьманської незалежної України| так тепло звертається поет:

"А ти Чигирине,
А ти старий Дорошенку
Запорозький брате.
Не здужаєш, чи боїшся
На ворога стати?"

Це ж є заклик до боротьби з москвинами, і заохота і ясне визначення їх, яко "ворога". Відповідь Дорошенка така ж виразна:

"Не розсиплем в ражу силу,
Не встану я знову...."

Ці слова можна розуміти, яко певну алюзію до власних переживань і думок поета, бо ж це писане було в 1850 році, під час внутрішньої кризи поета, в пору коли і він "склав свої клейноди" і перестав писати цілком на протяг шости років українські поезії, а й потому написав їх дуже не багато. У цьому ж вірші читаємо далі:

"Знеміг славний Дорошенко
Сидячи в неволі.

.....

І забули в Україні

Славного гетьмана".

Знову ж у поезії "Хустина" згадує Шевченко тіж часи і так виявлює свою симпатію до відділів Дорошенкових, бо пише "З Чигирина заревли великі дзвони", помилково звучи їх "компанійцями", кажучи:

"..... Линуть

Преславні і компанійці

В свою Україну"

або:

"Сам полковник компанійський

Характерник з Січі".

Це писав Шевченко в 1847 році, себто тоді, коли, як українофіли запевняли, він перестав писати "про козаків і гетьманів".

Ряд інших поетичних творів доводить, що, згадуючи про шведсько-московську війну, Шевченко завжди всім серцем співчував союзнику шведів - гетьманові Мазепі.

Ось, напр. з "Великого льоху" уривок:

"Як Батурин славний
Москва вночі запалила
Чечеля убила
І малого і старого.....
Я між трупами валялась
У самих палатах
Мазепиних..... Коло мене
І сестра і мати
Зарізані обійнявшись
Зо мною лежали.....
.....

і цього недолітка, як оповідає поет

".....не вбили, а пустили
Москалям на грище".

Не менше цікаві думки може викликати м'яккість, з якою висловлюється "Ворона" - з л и й геній України про Хмельницького і явна несимпатія її до Мазепи.

"Думала з Богданом
От-от уже поховала,
Ні, встали погані
Із шведським прибудю" тоді Москва
.....

"Батурин спалила
Сулу в Ромні загатила
Тільки старшинами
Козацькими...."

Це писане було в 1845 році, а в 1847 в поезії "Іржавець"
читаємо:

"Наробили колись шведи
Великої слави -
Утікали з Мазепою

В Бандери з Полтави,
А за ними й Гордієнко
Кошовий із Січі
Веде своїх недобитків
Тай плаче ведучи
Того плаче, що поради
Не подала мати
Як пшениченьку пожати
Полтаву достати.
Ой пожали, як би були
Одностаїне стали
Та з хвастовським полковником
Гетьмана єднали
Не стреміли б списи в стрісі
У Петра, у свата
Не втікали б із Хортиці
Славні небожати
Не спиняв би їх прилуцький

Полковник поганий
Не плакала б Матір Божа
В Криму за Україну".

. Чи після всього наведеного можна писати те, що писав Єфремов? [Драгоманова очевидно ми приймати під увагу, як і Бєлінського не можемо].

Козацтво для Шевченка це поперед усього - могили:
один з похованих козаків каже:

"Усі ті могили, усі оттакі:

Начинені нашим благородним трупом

Начинені туго. Отсе воля спить.

Лягла вона славно, лягла вона в купі

З нами козаками .....

Усі ми однак за волю лягли

Усі ми і встанем". |1850 р. |

Ці могили - "традиція боротьби за незалежність", традиція, яка може забезпечити виз-

волення.

Чи було що міняти в цих поглядах Шевченкові, "прозрівати", побачивши "темне і ганебне", коли поет завжди розрізняв і пятнував те "темне", не мішаючи його зі світлим, як це роблять усі українофіли, котрі переконані, що то вони лише вміють "розбіратися" в історії та "звязувати" факти, що є наслідком окупації "в одну цілість". Це не Шевченко, а їх божок Драгоманов у "Чудацьких думках" не хоче чи не спроможний навіть відрізнити української історичної традиції від московської. Саме "Кобзар" міг би менш засліплених людей навчити орієнтуватися в проблемах політики й не блукати манівцями. Автор "Кобзаря" не тому писав про "козаків і гетьманів", що йому імпонувала "екзотика", жупани, бунчуки, булави - ні. Для нього козацька Україна не була жадною екзотикою, лише власним рідним минулим, повним трагізму, страждань, лиха, але опромі-

неним сяйвом незалежної суверенної волі й надії.

Однак і в 1849 році [цебто по 1845 р.], так само наш поет вкладав в уста парубка слова:

"А буду я красуватись
В голубім жупані
На конику вороному
Перед козаками",

бо це ж таке людське, властиве молоді всіх націй світа, і може викликати сміх і глум не лише у "папуг", видресуваних нашими ворогами, "папуг", що безумно, під плащиком "модерного українства" нищать власні традиції. Кажемо "папуг", бо ж властивість папуги в нашій уяві є бездумне повторювання вивченого, а в даному випадкові ми маємо до діла саме з цим явищем. Інакше б ці "шаровароборці" подумали над тим, що в основі бажання пластуна вдягти чим скорше на себе "пластовий мундур", чеського "сокола" - "сокільський",

"комсомольця" - вдягти "комсомольські" відзнаки, вояка - у декорування орденами, а англійця - під час національних свят вивести в ХХ віці шотландців у традиційних спідницях чи під час урочистости везти свого короля в старовинній важкій кареті - лежить теж саме бажання, теж почування. Тут і любов до традиції і бажання відрізнитися від загалу: і бажання самому похизуватися в гарному одязі - все разом.

Але є, однак, коли провідники нації допустять до того, щоб таке прив'язання до зовнішніх виявів існування нації утратило внутрішній зміст, ідею. Що був би вартий англійський король, коли б він, зі збереженням того всього церемоніалу, капітулював би перед Гітлером і їхав з усіма тими традиційно вдягнутими людьми пропагувати ідею "третього Райху"? Що вартий той українофіл, який навіть голову ради міністрів назвав "отаманом" міністрів, хоча той "отаман" закладав підвалини для відбудови насу-

вання Московщини над Україною і говорив чужою мовою та боронив чужу, ворожу культуру? Що вартий українофіл, який вдягнувшись на свято в урочистий національний одяг своїх вільних предків, які зміли перемагати московські орди, буде "гордо виступаючи" - ворожою мовою славить ворога та лизати його п'яти? Але, що вартий і той українець, який вдягнувшись по-європейськи, нахапавшись механічно і поверхово "наймодерніших поглядів" | байдуже "фашистівських", "соціалістичних" чи "комуністичних" | більш-менш засвоєною українською мовою, викрикуючи про "інтереси українського народу", намагається його припнати міцніше до чужого воза, щоб тягнув його поки сам витягне ноги під ударами батога? Чи має право він забирати голос в справі Шевченкового "козакофільства"?

Аджеж ми бачили в "Кобзарі", коли і є "ідеалізація козацької України" - то це не ідеалізація одягу, звичаїв, побуту, форм чи устрою, лише ідеалізація істотного - суве-

ренного права влаштувати своє життя в своєму інтересі, суверенного права боротися за власну правду.

Єфремов

"вмів" усе "зв'язати в одну велику цілість", таку надмірно "велику", що лише по шістьох місяцях існування, повставшої всупереч його намірам, української держави, разом зі своїми однопартійцями 12.V.1918 року, він спромігся на ухвалу: "Політичні обставини ... висунули ідею самостійности Української Держави. Рахуючись з новими загальними умовами, партія признала державність України".

Тоді, коли українофіли лише через пів року зважилися "визнати" як факт те, що сталося, замість боротися за ту самостійність | що були б робили, коли б були українцями | - критикований і фальшований ними "Кобзар" ще в 1844 році намагався нагадати всім "з а щ о боролись ми з ляхами, за що ми різались з ордами, з а щ о скородили списами м о с к о в с ь к і ребра | з наказу Москви червоні укра-

інофіли це місце в "Кобзарі" зфальшували, і хоч бачив, якими "бурянами укрилась, цвіллю зацвіла Україна, все ж вірив, що "Чигирин" лише спить і для його пробудження кував "новий леміш", але до старого плуга, бо вірив, що ще "встане Україна" і Дніпро "понесе з України кров ворожу". Щойно тоді просив Шевченко в українській "великій сім'ї, вольній новій", в якій об'єднуються всі стани, верстви і групи українського народу | бо то ж пару тижнів тому поет закликав у "Посланії": "Обніміте ж брати мої, найменшого брата" і "обмитих поцілуйте вольними устами" | згадати його, великого пророка і будівничого тої держави. Бож то саме Шевченко вмів "усі лиха українського народу" не "в'язати в одну цілість" за чужим рецептом, але вмів знайти ті укриті нитки, котрі ворог тримав у руці, керуючи непомітно чинністю тих усіх "лих".

Великий поет не лише розумів, що "в своїй хаті - своя правда і сила і воля", але, як вказують подані далі слова,

у багато разів краще за українофілів розумів, що зі собою приносить усяка колоніальна політика, всяка залежність від іншого народу. Ось, ці слова написані в 1847 році про кіргізів:

"вони вже убогі, уже голі, та на волі ще моляться Богу"

Це двічі повторене "вже" підкреслює, що це "вже" досягнуто Москвою. Отже, як бачимо, "Кобзар" пропагує в і до б у д о в у власної державности, а не творення якихось "федерацій" та "утопій" і тому "новий леміш", але до "старого плуга", і тому ціла символіка твору "Чигирин", так добре зясована Ст. Смаль-Стоцьким.

Одначе, закликаючи до віднови державности, "Кобзар" не тільки тому, що автор "Кобзаря" сам був кріпаком, але й тому, що розумів ясно просту істину: дужою може бути лише нація, в якій внутрішня | "клясова" | боротьба, в якій внутрішні антагонізми — не ослаблюють цементу, котрий тримає і пере-

творює нарід у національний моноліт - пропагував Шевченко відбудову такої держави, в якій кожний українець був би вільним і щасливим, чув би себе справді людиною. З огляду на це логічним був демократизм Шевченка, однак цей демократизм не був "імпортований", це не було доктринерське захоплення сучасною фразою про "вищість демократії", це була дійсно "своя мудрість", лише поширена, це був також "новий леміш", але "до старого плута".

Тому "демократизм" Шевченка не мав нічого спільного з доктринерством, зі сліпою вірою і захопленням неофіта, що ще вчора розбивав лоба перед кумиром самодержавія - це був демократизм члена старої справді демократичної нації, яка знає світла і тіні цієї ідеї.

Син нації, що жила більше трьохсот літ в умовах гіршого чи ліпшого, але народоправства, що вміла це народоправство поєднувати коли треба з єдиновладством |Хмельниччина|, що зрештою за останнього свого гетьмана - П. Орлика склала

конституцію, яка під цим оглядом випереджувала конституції більшості європейських держав - міг краще розуміти демократизм за своїх недоуків-нащадків і сучасників, які в ньому бачили якусь панацею на всі лиха, з "купованої мудрости", котрих так влучно глузує поет у своєму "Посланії".

Принагідно слід сказати, що Драгоманів тому так напався на "Посланіє", що він зрозумів укриту ідею поета, який бив у "Посланії" чужий демократизму, насаджуваний Драгомановим.

Чого ж могли б у цьому відношенні навчитися з "Кобзаря" наші "українофіли"?

В першу чергу могли б пізнати чим справді є нація, нація в наймодернішому розумінні.

Існують "теорії" нації спеціально випрацьовані для поневолених народів ученими тих націй, що мають великі імперії, які тому не потребують теорії, бо без теорій вдержують своє панування.

До таких теорій належить "теорія" ширена у нас Драго-

мановим, яка зрештою не різниться від більш "модернізованої", але ідентичної - большевицької.

За Драгомановими - нація, це сума живучих, тепер людей, які в даному моменті говорять якоюсь спільною мовою та, які мають подібні звичаї і спільний побут | а н е і с - т о р і ю | тепер і в минулому.

За Сталіним: "нація - это історически сложившаяся устойчивая общность языка, территории, экономической жизни і психологически склад, проявляющаяся в общности культуры".

Ці теорії дають переможцям такі "козири":
а| відтинаючи фактично минуле й майбутнє позбавляють члена нації "перспективи" в часі,
б| управнюючи до повного утотожнювання хвилевих "реальних" користей, які в наслідок того чи іншого кроку може одержати живуче тепер покоління, з користями національними тим ус-
праведливлюють усяке угодовство |напр.: зречення самотій-

ности і власна пропаганда проти неї та прищеплювання чужого патріотизму. - дає можливість "одержати право" учити дітей своєю мовою в школі, хоч ця школа й . . . . . виховуватиме яничарів, це все ж здається "осягненням" з погляду даного покоління, яке має діти, котрим важко вчитися в чужій мові, отже ліпше для них така школа без боротьби, чим боротьба, з якої навіть в разі успіху матимуть "користь" унуки, а дане покоління може мати самі втрати|.

В| Тому, що так означена "нація" є лише сума людей, яких вяже "общность язика" і т.д., то - кожний з них, оскільки його "не вяже" ніщо, має право "вийти" з нації і - раз має право дбати лише про себе існуюче покоління - так рівно ж і окрема особа має "право" дбати тільки про себе. Таким чином є усправедливлена національна зрада.

Така "теорія" дуже добра для всякої пануючої нації, що і так сама своїх членів удержить безліччю засобів у купі, але вона ослаблює цілком поневолену націю.

Шевченко безперечно розумів націю не так - а як психічну і біологічну цілість, яка реально існує в часі, більше реально ніж дане покоління.

На екрані історії зникають окремі "фотографії", окремі покоління - є лише фільм, як цілість і кожна з тих "фотографій" постільки має вартість, поскільки вона підтримує "життя" фільму. Без фільму окрема фотографія - ніщо, вона цікава хіба лише для дітей, котрі можуть її знайти на смітнику історії.

При такому розумінні нації національна зрада стає злочином, а політика мусить керуватися не інтересами свого покоління - лише в першу чергу поколінь наступних. Кожний, хто вміє міркувати - сам з'ягне чому таке розуміння нації є шкідливе для всякої нації - гнобителя і для всіх льокаїв-яничарів. Воно унеможлиблює Ісавам продавати "право первородства" за миску сочевишної юшки.

Саме таке розуміння маємо в "Кобзарі" на що є безліч доказів у творах писаних, як на початку так і при кінці літературної творчості Шевченка, але ми, щоб не збільшувати ще розміру цієї розвідки, обмежимося до одного доказу, а саме "Посланія". "Посланіє" своє, як знаємо, заадресував Шевченко не лише "до живих і ненароджених", але і ... "до мертвих" членів нації "в Україні і не в Україні сущих".

Ніхто не зважиться твердити, що Шевченко був аматором дзвінкої фрази, цілий "Кобзар" є одним суцільним доказом проти. А коли так, то як можна було б пояснити логічно те, що поет звернувся в однаковій мірі до поколінь, що ще не прийшли, і до тих, що вже відійшли? Лише і тільки так, що Шевченко правильно розумів чим є нація і своїм звертанням хотів ще раз підкреслити, що для нього існує як одне реальне ціле-нація, а не лише одне покоління, нація, якої покоління, що вже ві-

дійшли і ті, котрі грядуть, є може ближчі й рідніші поетові за тих покручів, що вирости в невідповідних умовах неволі, які треба лікувати і поправляти, треба регенерувати. Між іншим, при такому розумінні нації всяке "козакофільство" є неможливе, а гово- рення про нього - дитяче наївне базікання "учених" неуків.

Саме покоління сучасне Шевченкові | і безпосередньо підростаючі | "оглухлі, не чують" і додамо - не розуміють слів поета і патріота. Ці покоління українофілів, цілком так як сучасне нам "кайданами міняються, правдою торгують" і то "правдою" не своєю, а тою, механічно засвоєною від чужинців-ворогів. Тому Шевченко закликає цих "мудрих" - внаслідок механічно сприйнятих "соціалізмів", "комунізмів", "монархізмів" чи "демократизмів" - вилікуватися з засліплення, відкинути сліпу віру в єдиноспасаємість чужої доктрини - "п о д и в и т и с я на свою Україну", полюбити

ії "ширим серцем", визволитися духово | "розкуйтеся" | і "не шукати не питати того, що немає і на небі, а не тільки на чужому полі".

Це власне Шевченко закликає визволитися від наївної віри в утопії, від доктринерства, вернутися до реального життя, до творення "своїї правди в своїй хаті" знаючи, що ідеального ладу не було і не може бути, за те можна, здобувши незалежність, улаштувати життя свого народу добре. Шевченко рішуче відкидає зі справедливим глумом ту імпортовану віру в велику кількість "великих слів" про "братерство, волю, добро", що їх деклямують собі ці учні наших ворогів, та погрожує їм тими карами, котрі вже на наших очах спіткали частину таких "апостолів", а частина ще чекає черги.

Це не значить, що Шевченко є проти науки, лише Шевченко розумів просту, а так мало де кому зрозумілу істину, що саме механічно й безкритично сприйнята наука

є доказом відсутності у такого "учня" того власного розуму.

І тому, пише Шевченко: "Як би ви вчились так як треба, то й мудрість би була своя".

Далі глузує Шевченко з тої чужої мудрости: зі славянофільства, козакофільства, українофільства |але це не торкається того нашого минулого, яке було святе і далі для поета - тому "слава дідів" є і в "Посланії" - "жива слава", яку одначе він сприймає такою, якою вона була, а не ідеалізуючи "я ридаю, як згадаю діла не а а б у т - н і д і д і в н а ш и х - т я ж к і діла"| і ще раз закликає до національного солідаризму, опертого на волі і рівноправності членів нації.

Рядогненних віршів пише поет проти монархізму, як такого, проти деспотії і проти соціального гнету, проти тої панської верстви, яка обернулася лише в

потрібного окунантові льокая-галапаса.

Шевченко вірив, що "правда" остаточно "люд окрадений спасе від ласки царської" і "ми помолимося Богу і не багаті і не вбогі"; бо ця "правда" штовхне до боротьби змобілізований нею український нарід. Однак немає найменших підстав пробувати підсовувати Шевченкові тут соціялістично-демократичні ідеї. Бо Шевченко | як це видно з його "Щоденника" та інших джерел | знайомий був і з ідеями соціялізму і з комунізмом, а однак саме в тих віршах, з котрих подані ці цитати | Осії гл. XIV і "Бували війни" - один з 1859, а другий з 1860 рр. |, говорить виразно, що ця "правда" це "нове слово", яке та правда ще "н а т х н е , накличе, нажене" бо його ще немає, це значить, що і с н у ю ч і т е о р і і не задовольняли Шевченка. Знову ж слова про "небагатих і не вдогих", взяті з вірша, скерованого виразно проти зденационалізованої дідачівської верстви, національних зрадників, що стала "дядька-

ми і няньками "отечества" чужого" - безперечно не мають нічого спільного з соціалістичними ідеями.

У цілій своїй творчості Шевченко так же прихильно, як і злидаря, трактує заможного козака, сотника, чи старшину козацького, бачить у ньому лише "свою людину", добру чи злу. Це залежить від особистих прикмет цієї людини, а не від її заможности.

Тому найправильнішим є припускати, що Шевченко бажав собі бачити "середняцьку" Україну, Україну вільних фермерів, середніх власників - таку Україну, яку з певністю привітав би і весь нарід український, не замотиличений "чужою мудрістю".

Що ж до демократизму - то є на цю тему дуже цікаве свідчення в "Робзарі", котре є природне в устах сина саме демократичної нації, для якого ця ідея не нова. В 1849 р. написав поет вірш, в якому взагалі висловлене дуже багато цікавих думок, а між іншим і така:

"В дулевину себе закуй
Гарненько Богу помолися
А на громаду - хоч наплюй.
Вона - капуста головата".

З цих слів видно, що Шевченко не думає немов би "голос народу" був "голос Божий", лише правильно підкреслив головну хибу всякої демократії, а саме: нездатність маси до міркування, до думання. Ця багатоголова маса, ця "більшість", | говорячи про котру Ібсенів доктор Штокман поставив питання - з кого вона складається, чи з розумних? | дуже влучно порівняна Шевченком з "головатою", але ..... з капустою.

Така свідомість цієї головної хиби демократії і щире ствердження цього є можливе лише не у неофіта цієї ідеї, а у члена старої демократичної нації, котрій розуміє конечність для вище стоячої одиниці не звертати де-коли уваги на ту масу, а "закувавши себе в дулевину", в крицю, прямува-

ти своїм шляхом до мети вказаної Богом. Шевченко свідомий-
був отже тої хиби демократії, котра руйнує головну підста-
ву теоретичну сучасного демократизму, бо чи може поклику-
ватися "слуга більшості" на волю свого пана, коли той пан
- має капусту замість голови? З того випливає, що Шевченко
не ідеалізував, так як це роблять пропагатори, демократії,
але уважав її безперечно кращою за монархію, далеким від
досконалости етапом до якогось ліпшого устрою.

Про його відношення до монархізму свідчать між ін-
шим хоча б такі слова з "Молитви" написані в 1860 р.:

"Царям, всесвітнім шинкарям

І дукачі і таляри

І пута кутії пошли

.....

Робочим головам, рукам

На сій окраденій землі

Свою ти силу низпошли.

.....

Тим неситим очам

Земним богам, царям

І плуги й кораблі

І всі добра землі

І хвалебні псалми

Тим д р і б н е н ь к и м богам.

Роботящим рукам

Думать, сіять, не ждять

І посіять не - жать".

Ці уривки не лишають жадних сумнівів і жадних неясностей. Тепер ще спробуємо з'ясувати відношення "Кобзаря" до "панів", на Україні.

Самозрозуміло, в основному відношення до панів поета визначається тим, що пани "людей запрягають в тяжкі ярма, орють лихо, лихом засівають". І коли поет сам "у хаті

мучився колись", коли він згадує: "мої там сльози проли-
лись, найперші сльози", щоб потому ствердити факт:

".....я не знаю

Чи є у Бога люте зло,

що б у тій хаті не жило.

А хату - раєм називають", -

то в тому всьому обвинувачує Шевченко не тільки окупан-
тів-москалів, які завели кріпацтво, але й їхніх льокаїв-
панів, бо ж завдяки ним: "гинуть, гинуть у ярмах лицарські
сини".

Чи ж дивно, що у своєму "Холодному ярі" Шевченко не
тільки вкладає в уста сих панів слова в м о с к о в -
с ь к і й мові, але й твердить, що для того хочуть пани
загатити шлях до Яру, щоб люди не доміркувалися ..... "що
ім діять

З добрими панами

Людодідами лихими

Новими ляхами".

Однак таке вороже наставлення до панів не є жодним виявом "соціялістичного" трактування цієї проблеми, бо рішає тут не заможність, не заздрість на багатство, а власне їх влада над кріпаками і їх злочини.

У цілому "Кобзарі" ми не знайдемо випадку, коли б описаний "пан" чи "пани" не були нелюдами і злочинцями, бо слово "пан" уживає Шевченко в цих випадках тільки як означення володаря кріпацьких душ. Сам поет знає це, і тому в році 1848, пишучи свою "Марину", висловлює таке:

"..... сказали б що брешу:
Що на панів, бачиш сердитий,
То все таке і пишу
Про їх собачий звичай.
Сказали б просто: дурень лає
За те, що сам кріпак
Неодукований сіряк".

Спеціально багато уваги присвятив Шевченко темі: пан і

дівчина-кріпачка чи жінка-кріпачка. Взагалі треба підкреслити, що дівчина, жінка і мати в особі автора "Кобзаря" мають палкого оборонця своїх людських прав.

На тлі того всього цікаве світло надає трактовання дуже близької до згадуваних уже тем проблеми у написаному в 1856 році творі, який зветься "Сотник".

Цей сотник, як стверджує поет "був собі багатий" і при ньому зростала дівчинка, "чиєсь байстря", з якою потім надумався старий сотник одружитися.

По прочитанні цього твору у кожного несамохіть зявиться спокуса провести паралель з одного боку між Шевченковим "Сотником" і Гоголевими "Старосвітськими поміщиками", а з другого між творами Шевченка типу "Відьма", "Княжна" і т.д. та "Мертвими душами". В обох випадках обидва письменники значно в приємніших барвах змалювали людей їм усеж рідних, що не відірвалися надто від свого оточення - ніж московських панів | "Мертві душі" | чи зденацио-

налізованих панів України |найчастіше таки чужинців| - у Шевченка. Коли вихованка сотника і не була кріпачкою, а той "рабовласником", то зате і Гоголь не був ворогом дідичів. А однак як змалював Гоголь тих чужих дідичів у "мертвих душах".

Ми не хочемо сказати, що Шевченко всякого "пана" мусів уважати за злочинця, лише хочемо сказати, що г р а є р о л ю н е б а г а т с т в о , а влада над кріпаками, влада, яка сама деморалізує рабовласника. Шевченко змалював інколи, напр., в "Титарівні" злочинцем і незаможного парубка злидаря, а з другого боку і Шевченкова "Наймичка" каже, що вона "була багата".

Отже з усього бачимо, що Шевченко був за усунення панів з причин національних, етичних і соціяльних, однак не виходячи зі світогляду соціялістичного і лишаючи можливість панам-українцям покаятись, вернутися до нації своєї, визволивши очевид-

но власних кріпаків.

Про "федералізм" Шевченка ми звичайно говорити не будемо, бо в "Кобзарі" немає жодних "федералістичних" ідей, а припущення немов би то Шевченко був активним членом Кирило-методіївського братства в світлі новітніх дослідів робиться все більше безпідставним. Зате слова в поезії з 1847 року | "В неволі тяжко...." | "Дурний свій розум проклинаю, що дав ся дурням оду - р и т ь ", з певністю можуть стосуватися лише до Кирило-Методієвців.

Інакше стоїть справа зі славянофільством. З одного боку читаємо в творах з 1845 року, як з запалом говорить Шевченко, звертаючися до Шафарика:

"І потекли в одно море
Славянські ріки...."

.....

"Слава ж тобі Шафаріку

Бо віки і віки
Що звів єси в одно море
Словянськії ріки"
"Твоє море
Словянськеє море".

З другого ж з докором каже, звертаючись до зденационалізованих земляків:

"І в славяновіли
Так і претесь і всі мови
Словянського люду
Всі знаєте, а свої?" | 1845 р. |

Ще більше змушують задуматися не лише такі рядки, написані в 1860 році:

"І Хомяков, Русі ревнитель
Москви - "Отечества" любитель,
О юпкоборцеві возплач. . . . .
І вся о "Русская Беседа", -

в яких чуються не конче прихильні нотки в згадці про лідера й ідеолога московських славянофїлів - Хомякова, але й відсутність будь яких спроб з боку Шевченка зблизитися зі славянофїлами.

Висвітлити однак цієї справи докладно не можливо до з'ясування відношення Шевченка до Московщини і московського народу. Тому ми й перейдемо до цього питання.

На початку мусимо з'ясувати, що значить по українськи слово "москаль", бо значіння цього слова цілево викривили і заплутали українофїли.

Московщина до полтавської поразки українсько-шведського війська звалася у нас Московщиною, а не "Росією". На Заході - звали її Московією, а вони самі звали свою державу Государством Московским. Слово "москаль" від найдавніших часів значило те, що тепер значить слово москвин, цебто, як кажуть українофїли - "росіянин".

майже до половини XVIII віку український нарід у

практиці зустрічався лише з військовими - москвинами; тому у XVIII столітті це слово починає набувати ще й значіння "московський вояк". Ще пізніше, коли починають примусово брати українців не до власного війська, не в козаки/чи компанійці, а до окупаційної московської армії - поширюється вираз "узяти в москалі", себто в московську армію. Однак це значіння не виключало основного значіння, так як, напр., журавлем звуть і птаха і прилад до витягання води з криниці.

Таке значіння мало слово "москаль" і за часів Шевченка - отже поет вживає це слово і в одному і в другому значінні. З цього очевидно скористали українофіли, щоб випачити й заллутати погляди висловлені в "Кобзарі". Вони |в тому числі також і Сімович і Д.Дорошенко і інші українці, що не цілком збулися українофільства.|, не пояснюючи в редагованих ними виданнях часто справді малозрозумілих слів, не забувають додати "примітку" до слова

"москаль" і звичайно "пояснити" його яко "салдат" | а большевики - то навіть, як "царській офіцер" | с а м е там, де воно вжито в значінні москвин. Так напр. в "Катерині" вони пояснюють його саме як "салдат", цілком не журячися цілим рядом кельогічностей, які з такого пояснення повстають в самому творі. що їм до Шевченка - їм ходить про те, щоб погодити своє власне непереборене москвофільство з "Кобзарем". їм було байдуже, що в "Катерині" виглядали б смішно при заміні слова "москаль" на "салдат" такі речення: "москалі - чужі люди" - "підє в свою Московщину", "а може вже в Московщині другу кохає". "Іди ж шукай у Москві свекрухи" "розпитаю шлях на Московщину" і т.д. та й говорять ті москалі "Ай да баба. Ай да наші. Каво не надуют".

Здається ясно, але українофїлові це виглядає інакше, бо ж як же інакше це погодити з його власною "любовю"

до московського?

Отже, тому доводиться нам висвітлити відношення автора "Кобзаря" до московського народу, відношення, котрого важко доглядіти лише підсліпуватими очима, вкритими "московською полудою".

Шевченко не тільки розумів, що Українська Державність опинилася в могилі завдяки Московщині | "виросла могила, а над нею Орел Чорний | цебто герб московський | сторожем літає" |, але й глибоко відчував, що москвини - є чужинці і то чужинці - вороги.

В своєму вірші: "До Основ'яненка" пише поет про себе:

"А до того - М о с к о в щ и н а,
К р у г о м ч у ж і л ю д и . . . . .
. . . . .
Насміються на псалом той,
Що виллю сльозами,
Насміються. Т я ж к о б а т ь к у
л и т и з в о р о г а м и".

Тут не може бути жодного сумніву, що мова йде про
н а р і д московський.

У "Беликому Льосі" виступають "три ворони" - злі ге-
нії Московщини, Польщі й України, кожна з них нищить як мо-
же свою країну, ненавидить усе добре, а любить зле, до то-
го ж за задумом Шевченка найзлійшою вороною є власна ук-
раїнська, яка потрапила гіршого лиха за інших наробити.
І ось в уста цій найзлішій вороні вкладає Шевченко такі
слова:

"Та москаль - не згірша штука
Добре вмів гріти руки.
І я люта, а все таки
Того не зумію,
Що москалі в Україні
З козаками діють".

у 1845 році пише:

"На чужині не гі люди,

Тяжко з ними жити".

У році ж 1848 ужив поет порівняння, котре також виявляє його ставлення до москвинів:

"Що б та печаль, не перлася як той москаль,
в самотню душу".

Москвинів і московське ярмо уважає Шевченко гіршим за польське й не раз, так як в "Іржавці", пише:

"Що діялось по Шведчині
То й ляхи б злякались:
Поніміли б з переляку".

Де лише є в "Кобзарі" згадка про москвинів — то всюди згадується їх не добрим словом: чи в "Невольнику" оповідається про те — "як Січ руйнували, як москалі срібло-злото і свічі забрали у Покрові"; чи то в "Не спалося, а ніч як море" — де москаль змальований цинічним матеріялістом, мстивим і примітивним.

Тому всяке угодовство, всяке співжиття з ворогами

москалями п'ятує Шевченко. У вірші до М. Гоголя нарікає поет, що настали часи, коли: "не заріже батько сина за честь України", "не заріже, а викохає таї продасть в різниці москалеві", картає в іншому творі тих, що "поможуть москалеві господарювати та з матері полатану сорочку здіймати".

І в таких випадках мова йде не про самих "панів", бо ж у "Сні" виразно сказано: "Може батько останню корову жидам продав поки вивчив московської мови".

Московських прислужників зве Шевченко "гряззю Москви" та лає "батьків" за те, що "кров свою лили за Москву і Варшаву".

Таке ж є і відношення автора "Кобзаря" до московської мови. На питання: чи вмів "гаварить по-здешньому" — відповідає коротко — "вмію та не хочу".

Так же ставиться поет і до московських письменників. Ось хоча б у тому ж "Сні", нагадавши собі "славосло-

вія" цих московських поетів |чи не Пушкіна| на адресу московської цариці - пише:

"Так отсе то та "богиня"?

.....

А я, дурний, не бачивши

Тебе, цяцю й разу,

Та й повірив тупорим

Твоїм віршом азам.

Отто дурний. А ще й битий.

На квиток повірив москалеві".

Як бачимо і в "Кобзарі" виразно є зайняте становище до московського народу |воно же становище до московського народу мусів ствердити і Драгоманов, лише звичайно він уважав це прогріхом поета|, а не лише до царату чи московського імперіялізму, про який звичайно також не забув Шевченко |див. з нагоди пам'ятлика Петру І. "руку простягає мов світ увесь хоче загарбати". |.

На тлі всього сказаного дуже виразно згучать слова Катерининої матері:

"Як би знала, до схід сонця
Була б утопила.

Здалась тоді б ти гадині,

Тепер - москалеві ...."

Так ставився великий український патріот до москалів ціле життя й перед смертю в 1860 році пише він з гірким жалем, що й на Україну він хотів би вернутися:

"Та й то для того

Щоб не робили москалі

Труни із дерева чужого".

У зв'язку з цим треба признати, що коли Шевченко писав

"Отак німота запалила

Белику хату і сім"ю

Сім"ю славян розєдiniла",

то безумовно цілком слушно, не у в а ж а в , що д о

цеї сем" і можуть належати москвини. У своєму "Щоденникові" згадуючи про москвинів, московську культуру, московське "православ'є" або церковне малярство — кожного разу порівнань шукав у .. Китаї, Тибеті, Японії, Індії і т.д. підкреслюючи, що москвини — не європейці, отже тимсамим і не славяне. З того випливає, що вже тоді стояв поет на правильному становищі, а саме уважаючи москвинів і не європейцями і не славянами. Тому, хоча Шевченко й симпатизував ідеї славянської єдності, але уважав московських славянофільів політичними спекулянтами, котрі використовують для своїх імперіялістичних цілей і цю ідею. Не зясовує як несимпатію до Хомякова, так і відсутність будь-яких контактів зі славянофїлами-москвинами, та осуд тих, котрі "так і пруться в славянофїли" [бо ті "перлися" в московські "славянофїли" і тому не знали влас-

ної, старої слов'янської мови. |.

З огляду на вищезгадане було б дивним, коли б Шевченко був таким приклонником декабристів, як це хочуть у нас вмовити українофіли.

В "Кобзарі" лише одне речення з поеми "Сон" можна безпідставно пробувати використати з метою "доведення" захоплення поета декабристами, а саме описуючи Сибір, каторгу й злочинців |кримінальних|, що там добувають золото, каже поет:

"А між ними запеклими
В кайдани убраний
Царь всесвітній, царь волі, царь
Штепом увінчаний".

Не маємо жадних підстав згадку про борця за волю обов'язково конкретизувати і обов'язково прив'язувати до декабристів. Шевченко добре знав скільки борців за волю з числа представників поневолених Московою народів було на Сибіру

й тому найімовірніше всіх їх персоніфікував в одній цій постаті - символі.

Та коли ці слова немаємо підстав прив'язувати до декабристів, то в "Кобзарі" один твір, котрий правдоподібно стосується лише і тільки до декабристів, це - "Сичі". Це в досить прозора байка про "сичів", що хотіли "бідне птаство заступити, орлине царство затопить, орла ж повісить на тичині.... республіку зробить" і далі, каже автор, "було б не диво, як би хто інший... а то зирк - таки голі сеньки й мужик сільце поставив" і очевидно всіх "сичів" половив.

Програм декабристів відповідав тут описаному і безумовно мав ту хибу, яку підмітив автор байки, хибу, яка могла б спричинити саме таке закінчення "революційних плянів".

Навіть, коли б ми припустили, що "Сичі" викликані подіями 1848 р. у Австрії |що в дуже мало імовірне|, то й то

те, що було "слабим місцем" шляхетської проби революції в Галичині було рівнож слабим місцем руху шляхтичів-декабристів і ми не знаємо чому Шевченко мав би не помітити того. До того ж мова в байці про "орла" і "республіку" не конче пасує до подій в Австрії, але цілком відповідає плянам декабристів.

Зрештою наводить на подібні ж думки ще одне речення, в якому вже названі декабристи - це слова одної з ворон у містерії "Великий льох", яка звичайно має і "симпатію" і смак до всього злого; отже цікаво, що вона як спеціальну ласощ пропонує своїм товаришкам на вечерю, кажучи:

"Я отсе літала

Аж у Сибір, та в одного

Декабриста вкрала

Трохи жовчи. От бачите,

Є чим розговітись".

Тут не може бути сумніву, що мова йде про декабристів, але за те є великий сумнів, чи можна говорити про Шевченкаве побожне ставлення до декабристів, коли їхньою жовчо ласують злі генії, які нічим добрим ласувати не будуть? Про вислови на цю тему в "Щоденнику" говоримо в своїй розвідці про "Щоденник", даючи там докази нещирости тих слів.

Тепер ще мусимо з'ясувати думки, які знаходимо в "Кобзарі" про "всепрощення" та засадничий пацифізм.

Шевченко був безперечно доброю людиною, людиною, котрій "людяність" властива була у найбільшій мірі, і котра зміла помітити й змалювати найшляхетніші порухи людської душі. Прочитайте напр. писаний в 1849 р. короткий твір "Як би тобі довелося" і ви побачите скільки високих почувань, яку шляхетність духа без гучних слів і без афектації змів змалювати поет в скупих нечисленних рядках. Читаєш і не знаєш чому дивуватися, чи відвазі й шляхетности молодого

парубка чи глибокому розумінню обов'язку вдячності у дівчини.

Чи ж дивно, що така людина як поет закінчує свій твір "Між скалами, неначе злодій...." так:

"Оттак люде, научайтесь
Ворогам прощати
Як сей неук".

Але в цьому випадку |і в інших| справа йде про о с о -
б и с т о г о ворога, ворога, що зробив зло тій особі, яка
відплачує за нього... прощенням.

Чи ж можемо знайти в "Кобзарі" щось, що би підтверджувало думку немов би то поет так само радив прощати злочини, проти нації, проти народу?

Скорше знайдемо про те, як "судить і милувать не будуть" тільки "кровю: вашою собак напоять". Скорше знайдемо таке:

"Чи не дурю себе я знову
Своїм химерним добрим словом?"

Дурю. Бо л у ч ш е о д у р и т ь

Себе таки, себе самого,

Ніж з в о р о г о м п о п р а в д і ж и т ь.

|1860 р.|

Так стоїть справа з "проповіддю всепрощення" і не інакше з "пацифізмом" великого поета України.

Звичайно "Кавказ" не є жадною проповіддю пацифізму; це знають добре українофіли й тому, деклямуючи "Кавказ", завжди пропускають звертання до Де Бальмена [йому присвятив автор цей твір], яке виразно "ставить крапки над "і". В ньому каже Шевченко:

"Н е з а У к р а ї н у, а за її ката довелось про лить
Кров добру, не чорну, довелось запить
З м о с к о в с ь к о ї чаши московську отруту".

Ці слова зясовують недвозначно, що інакше б ставився поет до війни, якби то була війна "за Україну", а не за катів України.

Льогічним, отже, є, коли ніде і ніколи ні одного доброго слова не знайшов Шевченко для московського війська, московських військовиків чи для війн, які вела Москва. Але пацифіст має, в ліпшому випадкові, нехитість до всякого війська до всякої війни. Чи можливий такий пацифізм у поета, котри каже в 1860 році:

"Як-ої то думаю, як би
Не похилилися раби,
То не стояло б над Невою
Отих осквернених палат".

Ці слова свідчать, що Шевченко розумів, що коли б українці боролися до останньої краплі крові і не схилилися б перед Москвою, то не було б московської імперії, не було б над Невою столиці, а в ній тих зненавиджених автором палат, в яких "матеріялізувалася" ідея московського панування.

Чи може пацифіст закликати

"Громадою обух сталить

Та добре вигострить сокиру"
бо інакше "воля" праспить "до страшного суду"?
Чи може пацифіст нетерпеливо чекати поки "Дніпро понесе
к р о в ворожу у синєє море", кров москвинів-окупантів?
Очевидно ні. І в згоді з цим Шевченко л ю б и т ь своє
військо й захоплюється ним.

У творі "Хустина" читаємо:

"З Чигирину зарєвли великі дзвони
Щоб осіддали хлопці коні,
Щоб мечі, шаолі гострили,
Та збирались на весілля
На веселе погуляння
На криваве залицяння".

Це є мова мужнього сина козацької нації, а не базікання
українофілів, які галасують, обурюючись проти всякої згад-
ки про меч чи зброю.

А ось в 1849 році написав поет інший поетичний твір

- "Ой крикнули сірі гусі", в якому розповідає нам про вдовицю, що у неї заночував запорожець - тай привела та вдовиця сина, якого, працюючи не покладаючи рук, навчила в школі, справила добру зорою, подбала про коня лицарського, а тоді посадила на нього сина і з гордістю колишньої римської матрони, кажучи:

"Гляньте вороги,
Подивітесь".

повела

"Коня вздовж села.
Та й привела до обозу
В військо віддала,
А сама на прощу в Київ
В черниці пішла".

Таким був і є "пацифізм" нашого "Кобзаря".

Але чи ми тим хочемо сказати, немов би Шевченко був, кажучи мовою наших провінціяльних демократів, соціялістів і т.д. - "мілітаристом, поетом ножа, різні й нищення"? Оче-

видно ні. Ми далекі від примітивування і схематизування думок автора "Кобзаря". Можна бачити одночасно темні і ясні сторони явища й розуміти його. Конечність, а можна мов папуга, подібно до тих, з яких глузував поет у "Посланії" — бачити й повторювати лише те, що показав якийсь "учитель великий".

Автор "Кобзаря" безперечно не в "мілітаристом", але й не належить до "мудрих курей", що розвісивши вуха слухають "поступові" теревені лиса про його вегетаріянство, яке мовляв взагалі в "ідею будуччини" — і слухають з такою повагою і захопленням, що не помічають ні свіжого курячого піря на закривавленій лисячій морді, ні підозрілих вогників у очах, ні бажання непомітно підкрастися ближче.

В "Гайдамаках" читаємо, що треба б "жити та брататись", але, що люди в заздрі, жадібні і тому хоча питає автор: "Люде, люде. Коли то з вас буде того добра, що маєте"? — проте Шевченко розуміє й знає, що все це в вислідом законів при-

роди і тому хоча:

"Глянь, а згадаєм —

Так було і в Трої

Так і буде".

Дещо більш скомплікованою є справа з приписуваним Шевченкові атеїзмом.

Річ у тому, що Шевченко безперечно ненавидів московське "православ'є", яке уважав цілком слушно народією християнства. Ненавидів він те "православ'є", в першу чергу, з огляду на завдання, які визначили йому москвини в творенні своєї імперії, отже для поета це "православ'є" було засобом поневолення і яко таке міг його лише ненавидіти автор-Кобзаря.

Але мав досить поважних причин поет і для антипатії до католицизму, зрештою уважав, що християнська релігія занадто далеко відбігла від справжньої науки Христа.

Тому з одного боку:

"А ми.....

Дарма, що Бог, що ми не стоїм

І волосочка одного

Таки повісили його",

а з другого:

"А з кадил - люльки курити

Явленими піч топити

Кропилами будем, брате,

Нову хату вимітати",

бо на думку поета світ

"Багрянцями закрито

І розп'ятієм добито"...

але добито людьми, спростаченою людьми релігією.

тому, що Шевченко про вод и т ь . . . . . м е -
ж у між вірою в Христа і католицизмом чи московським
православієм - тому . . . . . каже поет поляко-
ві: подай же руку "і серце чистеє подай і знову і м е -
н е м Х р и с т о в и м , ми оновим наш тихий рай". Мос-
ковське православіє часто зве Шевченко "візантійством",
так напр. в одному з віршів каже автор, що коли нарід не
зробить революції, то до "суду. страшного" пани будуть
"любити царя свого дурного та в і з а н т і й с т в о
п р о с л а в л я т ь .".

Саме тому, напр. - хоча у більшості віршів з 1860 ро-
ку звертається поет до Бога, - однак у одному з тих же
віршів пише:

"Візантійський Саваоф

Одурить. Н е о д у р и т ь - Б о г".

У році 1859 в одній поезії благає Шевченко:

".....словеса

Твої, о Господи, такі
Розкинь же їх, Твої святії
По всій землі. І чудесам
Твоїм увірують на світі
Твої малі, убогі діти,...."

очевидно, вважаючи сам світ чи не найбільшим чудом.

Охоче поет читає і перекладає псалми та пісні проро-
чі, спеціально ті, в яких є мова про національну неволю, напр.:

"Ізбави нас вражої наруги
Поборов ти першу силу
Побори і другу
Ще лютійшу...."

А коли де коли й вириваються слова докору спрямовані до
Бога, то це не є наслідок **атеїзму** Шевченка, а як він сам
широ признається: "Я так її, я так люблю мою Україну убо-
гу, що проклянну с в я т о г о Бога, за неї - д у ш у
п о г у б л ю".

А свою Україну любить автор Кобзаря такою палкою любов'ю, що й українське православ'є трактує цілком інакше.

Це ж напр. справжній розбійник, який холоднокривно робив злочин за злочином | "Варнак" |, недолюдок: - почувши дзвони київських святинь - покався і "пішов просить суда людського..."

І додамо ще, що н і д е і н і к о л и не образив поет жодною увагою якого-будь з описаних ним в и я в і в п о б о ж н о с т и українського народу.

Крім порушених уже питань мусимо коротко ще відповісти на питання чи мав намір Шевченко, кажучи мовою Драгоманова "творити самостоячу літературу українську".

Щоб відповісти на це |не доречне і природне лише для українофіла чи москвина| питання слід по перше нагадати, що Шевченко пильно стежив за українською літературною творчістю і реагував, заохочуючи, або захоплено хвалячи майже кожного визначнішого письменника: Котляревського,

Гребіаку, Квітку-Основ'яненку, Марка Вовчка, Куліша чи М. Гоголя. Чи є якісь аналогічні, захоплені рядки на адресу московських письменників? - Жодних. Червоні льокаї не лише "промовчують" цю красномовну мовчанку, а відважуються навіть розписуватися про захоплення Шевченка ... Пушкіним.

Ми бачили, що Шевченка був справжнім українцем, а не українофілом, отже чи міг він не поробити належних висновків з "Полтави", яка робила шанованого ним гетьмана "злочинцем", а зненавидженого царя - ідеальним державним мужем?

Чи могло не вражати Шевченка напр. у Пушкіна трактування "хохлів", цілого народу на рівні з різними гідними погорди | в уяві цього московського "демократа" | професіями | "Моя родословная" |, або України як кольонії | "Гусар" |, або славословія не лише "лютому кату" України - Петру I., але й зненавидженому Шевченком Миколі I? Ось ці московські "славословія":

На адресу Петра І.

"Но правдой он приівльок сердца
Но нрави укротіл наукой"

На адресу Миколи І.

"Семейним сходством |з Петром| будь же горд
Во всьом будь пращурю падобен.
• Как он не укротім і твьорд
І памятью - как он незлобен".

Нарешті, чим міг би викликати хоча б льяояльне відношення з боку Шевченка Пушкін, цей тамбур-мажор московського імперіялізму, гордий "ласкаю" до його роду московських царів:

"І сходно куплений арап
Возрос усерден, неподкупен
Царю наперсник, а не раб....
.....
Воділісь Пушкіни с царями
Із ніх бил славен не одін".

Чи це могло імпонувати Шевченкові - українському патріоту, сину селянської верстви?

Не "пошану", як запевняють українофіли, а почуття зненависти, а деколи то й погорди, можуть викликати такі "великіє люди" у кожного українця, і тому про подібних письменників може Шевченко або згадати як про "тупорилих віршомазів" або непомічати їх зовсім. Так Шевченко і робив. Писання ж по-московськи, свідчить сам Шевченко, уважав він "гріхом", осуджував вживання "черствого кацапського слова", одночасно тепло згадуючи всіх тих, що творили окрему українську літературу. Отже яку ж тоді літературу мав він творити, запитаємо п.п.українофілів?

Звичайно, червоним українофілам вільно робити з Шевченка навіть наслідувача Некрасова в надії, що задурені ними люди не знають таких слів поета про Некрасова: "Я довів, що Некрасов не тільки не поет, але і віршороб партацький", - але факт лишається фактом - лише до українських

письменників звертався автор у своїх віршах. Знав від початку своєї творчості великий наш поет, що українську мову вже передчасно москвини поховали і радісно оповістили "мертвою мовою" і у відповідь на це: "Буде з мене поки живу і "мартвого слова". Зрештою, прозою виразно висловив Шевченко погляд, що слід московській літературі, мові й історії - протиставити свою.

Лише не українцєві могло прийти в голову, що поет, який мріє про національну революцію, про визволення України з московського ярма, про те, що "розвалиться церква-домовина" [Богданова] "і з під неї встане Україна" - чомусь міг би уважати потрібним плекання чужої літератури, літератури ворожого народу.

Ці "Шевченколюбці" звичайно для цього використовують факт, що Шевченко написав багато повістей московською мовою.

Це інша тема, яку тут не можемо розглядати докладно,

лише обмежимося до зазначення, що великий автор "Кобзаря" приїхавши на Україну, швидко сам побачив жахливу річ, що сліпці - не можуть бачити сонця. Його погляди стали незрозумілі яничарам, котрі жили "чужою мудрістю", дивилися на все через московські окуляри. Він застав на Україні в основному письменних і освічених українофілів та неосвічених і неписьменних українців. Ствердження цього факту викликало духову кризу у поета, яка відбилася і в поезії "Три літа" і в інших. Це вона спричинила, що поет майже кидає писати українські поезії і береться до писання повістей московською мовою, котрі мають виконати цілком дрібне, побічне завдання.

Вправді в 1845 році не відважується поет відразу покинути писати українські поетичні твори, бо, як пише в 1846 році до Щепкіна: "Боюся ще погорілу хату руйнувати, боюся, ще мій голубе серце похобати..." "Може вернеться надія", "Може ще раз прокинуться

мої думи - діти".

Адже ж поет свідомий і того, що мина:

"Либонь уже десяте літо

Як людям дав я "Кобзаря"

.....

Ніхто й не гавкне й не лайне

Неначе й не було мене". |1849 р.|

Ще в 1847 році писав Шевченко:

"Моїх тяжких-кривавих сліз, а їх чимало розлилось на м а -
р н е п о л е . Л о ч б и р у т а , а т о н і ч о г о н е з і й ш л о ". Д о
ц ь о г о м у с и м о д о д а т и , щ о й п о т р е б а щ е с ь о г о д н і п и с а т и щ о
р о з в і д к у д о в о д и т ь , щ о "п о л е " с п р а в д і б у л о "м а р н е " .

І не зважаючи на те все, поет не зміг цілком переста-
ти писати поезії. Чому? На це питання в 1849 році відпо-
вів сам Шевченко словами: "а я без вірші не улежу".

Появу своїх московських повістей пояснює знова поет
так: "привикне, кажуть, собака за возом бігати, то побіжить

і за саннями".

"То так і я тепер пишу:

Папір тільки, чорнило трачу"

і далі додає:

"Як би сказати, що не люблю,

Що я Україну забуваю

Або лукавих проклинаю ...

Ій Богу, братія, прощаю

....."
:....."

Кінчає цього вірша поет характерною увагою людини, яка знає ціну "Кобзаря", якого він дав людям:

"Та все ж таки між вами жив

То може дещо і осталося".

Знає це все Шевченко, знає, що його не розуміють, але йому остаточно "однаково" чи його "згадають чи забудуть" "На нашій славіній Україні, на нашій, не своїй землі", бо його

Болять жось далеко важливіше, - болять, до України

"Присплять лукаві і в огні

Її окраденую збудять".

При цій нагоді мусимо ще раз висловити подив для великого автора "Коозаря", який так влучно і так коротко означив роботу москвинів та українофілів, адже ж ці "лукаві" справді стремлять до одного, щоб "приспати" Україну вірою в різні блага, які несуть ті чи інші чужі теорії і співпраця з ворогами, щоб потому окрадену з власного розуму "збудити" так, як це вже було в 1917 році.

І свідомий того всього Шевченко або пригадує собі
|1860 р.| як:

"На нашій славній Україні

.....

Блукав собі, молився Богу

Та люте панство проклинав",

бо ж там "латану свитину з каліки здійсмають", а "опухла

дитина голодна мре" бо "мати - пшеницю на панщині жне";
або:

"...іноді старий козак
Верзеться грішному, усатий
З своєю волею мені
На чорнім воронім коні,"

або згадує, як "веселі й вольніі пишались села, ще за геть-
манщини старої". Але потому вертається знова зневіра і
пише поет |1860 р. |:

".....надія
Одурить дурня, осміє
Морозом счі окує
А думи горді і розвіє..."

Та знова несамохіть виринають з імлі знайомі картини:

"Вечірне сонце гай золотило
Дніпро, поле золотом крило:
Собор Мазепи сяє - біліє

Батька Богдана могила мріє
Київським шляхом верби похилі
Три братні давні могили вкрили.
З Трубайлом Альта між осокою
Зійшлись, зєднались як брат з сестрою
І все то радує очі
А серце плаче, глянуть не хоче".

І так все ж великий патріот і перед смертю все звер-
тав свої очі в бік далекої України:

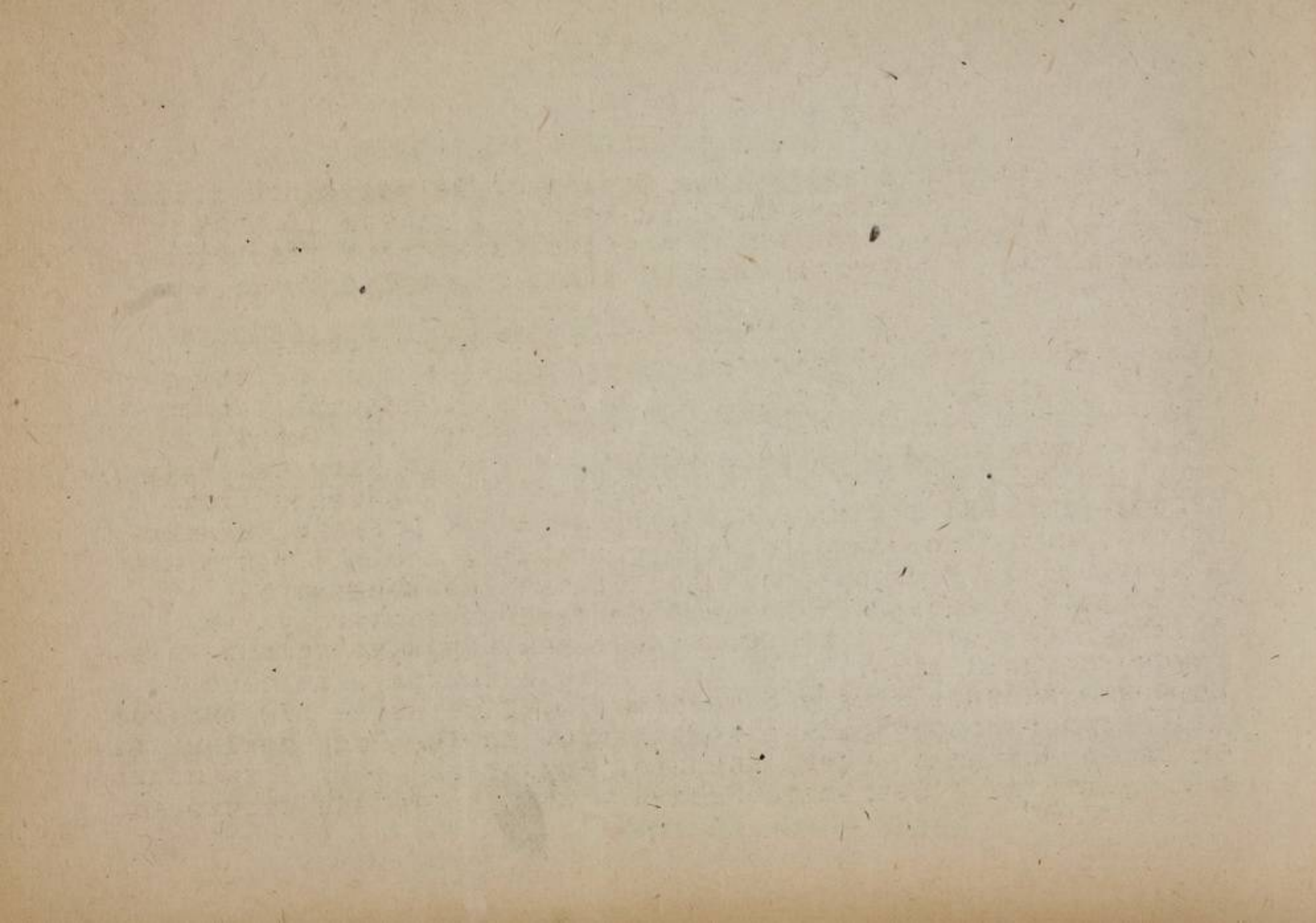
"Дніпро, Україну згадаєш
Веселі селища в гаях

Могили - гори по степах" |1861 р.|

а тоді, знов і знов з небувалою силою летить зі слабих уже
уст вмираючого пророка вільної України все той же поклик:

"Вставайте. Кайдани порвіть, і вражою злою
кровю волю окропіте!"

Д О Д А Т О К.

Автор, пишучи розвідку про Шевченка, не мав змоги дістати повну цитату з "Вальшнепів" Хвильового і дістав її щойно по видрукуванні. Ця цитата є остільки яскрава і так виразно виявляє всі прикмети саме україннофільського "Кобзаря", що ми її додаємо.

Ще раз підкреслюємо і нагадуємо: ні одно оскарження Хвильового не торкається справжнього Шевченка і його справжнього "Кобзаря". Безперечно Хвильовий, якого захлиснула хвиля "українофільських" коментарів і критичних праць, засуггестіонований ним, уважав той колективний твір україннофільських рук - саме за справжнього "Кобзаря" / тут сталося щось подібного до випадку з особою Богдана Хмельницького, якого Шевченко "скупав у калюжі", повіривши в правдивість Костомарівського Богдана Хмельницького.

"Українофільський" "Кобзар" безперечно заслуговує на оцінку Хвильового і на висловлені ним почувань устами Караманова, який каже: "А за те я його ненавиджу, що саме Шевченко кастрував нашу інтелігенцію. Хіба це не він виховав цього тупоголового раба-просвітянина, що імя йому леґіон? Хіба це не Шевченко - цей, можливо, не поганий поет і на подив і малокультурна й бездоляна людина - хіба це не він навчив нас

писати вірші, сентиментальничати "покатеринячи", бунтувати "по-гайдамацьку" - безглуздо, безсильно й дивитись на світ й будівництво його крізь призму підсолодженого страшними фразами пасеїзму? Хіба це не він - цей крелак - навчив нас лаяти пана, як то кажуть, за очі й пити з ним горілку та холуйствовати перед ним, коли той фаміліярно потріпує нас по плечу й каже: "А ти, Матюшо, все-таки талант". Саме цей іконописний "батько Тарас" і затримав культурний розвиток нашої нації й не дав їй своєчасно оформитись у державну одиницю. Дурачки думають, що коли б не було Шевченка, то не було б і України.

А я от гадаю, що на чорта вона й здалася така, якою ми її бачимо аж досі..."

Наша праця виказує, що то власне українофільська інтелігенція "каструвала" Шевченкового "Кобзаря" і цей кастрований "Кобзар" заслуговує на всі закиди, а л е н і о д и н з тих закидів н е с т о с у є т ь с я до "Кобзаря" справжнього.

